

Bellum iustum (doktrina pravednog rata) u rimskoj pravnoj tradiciji

Jelić, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:077662>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za rimsko pravo

Ena Jelić

***BELLUM IUSTUM* (DOKTRINA PRAVEDNOG RATA) U RIMSKOJ PRAVNOJ
TRADICIJI**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Ena Jelić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ena Jelić

Sadržaj

1. UVOD.....	4
2. <i>BELLUM IUSTUM</i> U RIMSKOM PRAVU	5
3. DOKTRINA PRAVEDNOG RATA U RAZVOJU MEĐUNARODNOG PRAVA.....	8
3.1. Teorija sv. Augustina	10
3.2. Teorija sv. Tome Akvinskog	13
3.3. Koncept pravednog rata kod Francisca Suareza i Francisca de Vitorije	17
3.4. Teorija pravednog rata Huga Grotiusa.....	19
3.5. Suvremeno shvaćanje teorije pravednog rata.....	20
4. RAZVOJ PRAVA ORUŽANIH SUKOBA U SUVREMENOM MEĐUNARODNOM PRAVU	24
4.1. Osiguranje mira po Povelji UN-a.....	28
4.2. Pravo država članica na samoobranu	29
4.3. Upotreba sile po odobrenju Vijeća sigurnosti u slučaju prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije.....	32
5. ZAKLJUČAK	34
6. LITERATURA.....	36

1. UVOD

Rat je stanje oružanog sukoba između međunarodnopravnih subjekata koje podrazumijeva upotrebu sile.¹ Ratovanje je jedna od najstarijih aktivnosti čovječanstva jer postoji od kada postoji i sam čovjek. Bez obzira na opasnost i okrutnost ratovanja, uvijek ga se nastojalo opravdati i ograničiti određenim pravilima ponašanja pri započinjanju rata, ali i pravilima ponašanja u tijeku rata. Kao rezultat nastojanja da se rat opravda i baveći se pitanjem moralnosti rata tijekom povijesti razvilo se nekoliko teorija, među koje spada i teorija ili doktrina pravednog rata.

Doktrina pravednog rata, *bellum iustum*, jedna je od najutjecajnijih teorija koja se odnosi na etiku ratovanja. Početci same doktrine pravednog rata postoje već u antičkoj Grčkoj te se nastavljaju i u rimskom pravu. Doktrina *bellum iustum* u rimskom pravu veže se uz praksu svećenstva (*fetiales*) koje je bilo karakteristično za antički Rim. Fecijali su bili zaduženi za provođenje niza proceduralnih formalnosti kako bi rat mogao ispravno započeti i naposljetku, smatrati se opravdanim. Tijekom povijesti, o teoriji pravednog rata raspravljali su mnogi intelektualni velikani kao što su Ciceron, Augustin, Toma Akvinski, Hugo Grotius, Suarez i ostali. Začetnikom teorije pravednog rata u srednjovjekovnom kontekstu smatra se sveti Augustin, koji je dao temeljne konture za daljnji razvitak teorije. Utjecaj Augustinovog tumačenja ostaje vidljiv i godinama kasnije u djelima i teoriji još jednog kršćanskog mislioca, svetog Tome Akvinskog. Dodatno je razvio teoriju pravednog rata i svoje tumačenje objedinio u svojem poznatom djelu *Summa Theologiae*.

Teorija pravednog rata bila je primarno plod razmišljanja kršćanskih teoretičara te je u počecima svog razvoja bila promatrana s kršćanskog stajališta. Kroz povijest, u kasnijim razdobljima povijesti uz kršćanske teoretičare javljaju se i teoretičari koji svoj pristup doktrini pravednog rata ne temelje samo na religioznoj osnovi, već imaju i razna druga polazišta (Grotius, Suarez, de Vitoria). U suvremeno doba, istaknuti autor koji se bavi teorijom pravednog rata je Michael Walzer. Razvoj teorije ili doktrine pravednog rata, u kontekstu rimske pravne tradicije, predmet je teksta koji slijedi.

¹ Đipalo, S., *Pravedni rat – osvrt na staru doktrinu u suvremeno doba i slučaj ruske intervencije u Ukrajini 2014. godine*, 2015., Zagrebačka pravna revija, vol. 4 no. 1, str. 65-90, str. 65.

2. *BELLUM IUSTUM* U RIMSKOM PRAVU

Prije pokretanja rata u rimsko doba obavezan je bio poseban postupak objavljivanja i započinjanja rata (*bellum iustum*) koji svoje početke veže uz praksu posebne vrste svećenika antičkog Rima koji su se nazivali *fetiales*. Fecijali su bili rimski svećenički kolegij od dvadeset članova čija dužnost je prvenstveno bila briga o vanjskoj politici i odnosima sa susjednim narodima i državama.² Primjenjivali su skup pravnih pravila koja su većinom bila sakralnog karaktera (*ius fetiale*) te jamčila da će Rimljani voditi pravedan rat. Fecijalno pravo se razvilo već u 7. stoljeću prije Krista za vrijeme Tula Hostilija te Anka Marcija.³ Fecijalima je povjerena ključna uloga u provođenju vjerskih obreda prilikom pokretanja rata, sklapanja ugovora i drugih vanjskih poslova. Pred sam kraj Republike, njihov utjecaj i zadaće su polako gubile svoj značaj.⁴

Jedan od njihovih najznačajnijih zadataka bio je održavanje mira, pronalazak načina kako da riješe spor te izbjegnu rat. Kada bi spor nastao, fecijali bi osobno odlazili pregovarati s protivnikom te ako njihovi uvjeti ne bi bili prihvaćeni od strane protivnika, tada bi objavljivali rat. Ukoliko bi fecijali zabranili rat ili na njega ne bi pristali, ni rimskoj vojsci ni kralju nije bilo dopušteno da uzmu oružje, nego su trebali pričekati da se fecijali uvjere da je razlog za pokretanje rata doista pravedan.⁵ Sporovi Rimljana i drugih susjednih naroda proizlazili bi zbog pljačkaških pohoda u kojima je dolazilo do otimanja stanovništva, imovine i stoke ili zbog imovinske štete koja bi nastala Rimljanima zbog toga što saveznički sporazum nije ispoštovan u cijelosti. Sukladno njihovim religioznim shvaćanjima, rat bi bio opravdan, odnosno *bellum iustum*, tek kada bi se prije pokretanja rata ispoštovale određene procedure koje su imale pravno-religiozni karakter. Tu proceduru je detaljno opisao Tit Livije, jedan od značajnijih povjesničara tog doba, u svojem djelu *Ab urbe condita*.⁶

Prema Liviju, postupak se sastojao od tri posebna stadija kojim su fecijali reagirali na nepravdu koja je počinjena rimskom narodu. Postupak započinje odlaskom četvorice fecijala, na čelu s glavnim predvodnikom (*pater patratus*), na granicu s narodom koji je na neki od navedenih načina oštetio Rimljane. *Pater patratus* i fecijali se na granici posebnim

² Santangelo, F., *The fetials and their "ius"*, Bulletin of the Institute of Classical Studies, 2008., vol. 51, str. 63-93, str. 63.

³ Phang, S. E., Spence I., Kelly D., Londey P., *Conflict in Ancient Greece and Rome: The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia*, vol. 2, 2016., Santa Barbara, str. 973.

⁴ Nussbaum, A., *The significance of Roman law in the history of international law*, University of Pennsylvania Law Review, 1952., vol. 100, no. 5, str. 678-687, str. 679.

⁵ Shek-Vugrovečki, T., *Svećenička udruženja u starom Rimu*, Latina et Graeca, 1990., vol. 1. no. 35., str. 99-102., str. 101

⁶ Held, H.-R., *Podrijetlo postupka legis actio per conditionem*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2017., vol. 67. no. 2., str. 197-227, str. 201.

formulacijama predstavljaju, javno iznose zahtjeve Rimljana i zazivaju Jupitera kao svjedoka da su njihovi zahtjevi pravedni i opravdani te ujedno proklinje same sebe ako se pokaže da su njihovi zahtjevi ipak bili nepravedni.⁷ Posebne formulacije koje su izrekli na granici ponavljaju još četiri puta: kada prijeđu granicu, pri susretu s prvim strancem, pri ulasku kroz gradska vrata te na forumu u gradu kojem će objaviti rat.⁸ Protivnicima ostavljaju rok od trideset dana da ispune iznesene zahtjeve. Taj prvi stadij postupka naziva se *rerum repetitio*, *clarigatio* ili *denuntiatio*.⁹ O zahtjevima koji su bili izneseni od strane Rimljana nije se moglo pregovarati, nije bilo prostora za protivnu stranu da se izjasni o njima. Zahtjeve su mogli ili prihvatiti ili odbiti.¹⁰

Ako bezuspješno protekne rok od trideset dana te protivnici ne ispune rimske zahtjeve, fecijali bi se vratili na granicu zazivajući Jupitera i druge bogove kao svjedoke da je protivnik odbio ispuniti zahtjeve i da je nepravedan. Taj dio postupka naziva se *testatio deorum*. Nakon toga, fecijali se vraćaju u Rim te odluku o ratovanju prepuštaju Senatu.¹¹ Ako senatori, a potom i sav narod, odluče da treba pokrenuti rat, jedan od fecijala u roku od tri dana od *testatio deorum* odlazi treći i posljednji put na granicu te objavljuje rat bacanjem koplja na neprijateljski teritorij. Opisani postupak je posljednji stadij koji se naziva *indictio belli* te označava formalni početak rata između Rimljana i drugog naroda.¹² *Indictio belli* povlači za sobom i formalnu izjavu da su protivnici krivi za prijestupe i djela prema rimskom narodu. To ne čudi zato što su zahtjevi i osuda protivnika već bili određeni i prije prvog pohoda *pater patratus* na granicu s neprijateljem. U prvom stadiju, *rerum repetitio*, Rimljani ne pozivaju neprijateljski narod na pregovore, dogovor ili raspravu o sporu, već samo iznose svoje zahtjeve koji su utemeljeni na uvjerenju da je rimskom narodu počinjena nepravda koju treba ispraviti.¹³

Prema Serviju, kada su Rimljani vodili prvi prekomorski rat s grčkim kraljem Pirom, postavilo se pitanje gdje će obaviti obred bacanja koplja s obzirom na to da nisu imali zajedničku granicu već ih je dijelilo more. U tom slučaju, Rimljani bi oteli Pirovog vojnika i primorali ga da kupi dijelić zemlje u Marsovom polju (*Campus Martius*). Kupnjom bi to zemljište postalo neprijateljski teritorij te bi fecijali bacali koplje na taj komadić zemlje te tako objavljivali rat.¹⁴

⁷ Eilers, C., *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*, BRILL, 2009., str. 21.

⁸ Santangelo, *op. cit.*, str. 86.

⁹ Held, *op. cit.*, str. 202.

¹⁰ Santangelo, *op. cit.*, str. 89.

¹¹ Eilers, *op. cit.*, str. 21.

¹² Held, *op. cit.*, str. 203.

¹³ Eilers, *op. cit.*, str. 21.

¹⁴ Santangelo, *op. cit.*, str. 87.

Rat pokrenut i vođen u skladu s navedenim pravilima bio je pravedan rat (*bellum iustum*), ali i *bellum pium*, što znači da su Rimljani vjerovali da će postupajući po pravilima osigurati naklonost i pomoć bogova u borbi.¹⁵ Formulacija koju je fecijal izgovarao na granici s neprijateljskim narodom i kojom je objavljivao rat zapravo je bila zakletva, ali je on nije izgovarao u svoje ime, nego kao utjelovljenje cijelog rimskog naroda. Ukoliko se ispostavilo da su zahtjevi bili neutemeljeni i nepravedni, fecijala bi stigla sankcija te bi navukao gnjev bogova, a rimski narod bi pretrpio poraz u ratu koji slijedi.¹⁶ Navedeni postupak koji je prethodio objavi rata bio je moguć samo u početcima rimske države dok je ona još bila mala zajednica unutar Lacija. Kako su Rimljani počeli širiti svoj teritorij, postalo je nepraktično slati fecijale tri puta na granicu s neprijateljskim narodom, stoga je moralo doći do određenih promjena u tom postupku. Krajem trećeg stoljeća prije Krista, odluka Senata i rimskog naroda je postala prvi stadij postupka, a bacanje koplja na neprijateljski teritorij je također postalo suvišno.¹⁷

Fecijali kao kolegij svećenika su osnovani u ranoj rimskoj povijesti po uzoru na sustav kakav su imale susjedne latinske zajednice i smatrani su jednim od temeljnih organizacija u narodu. Servije iznosi kako su Rimljani bili veoma agresivni u početku stvaranja svoje zajednice te su započinjali rat bez opravdanog razloga. Zbog toga je bilo potrebno uspostaviti pravila koja su određivala u kojim slučajevima mogu započinjati rat te procedure koje se moraju poštivati prilikom objave rata.¹⁸

Zaključno, fecijali su bili zaduženi za pet bitnih dužnosti koje su trebali obavljati dosljedno. Prva od dužnosti bila je da brinu da se rat vodi samo iz bitnih i opravdanih razloga (primjerice nepoštivanje savezništva ili rimskog službenika), zatim da omoguće neprijateljskoj strani da ispune zahtjeve koje su Rimljani postavili. Prilikom provođenja tih postupaka, fecijali obraćaju pažnju na to da prema neprijatelju postupaju pravilno te nadziru provođenje i poštivanje ugovora. Osim navedenog, fecijali su bili zaduženi i za kažnjavanje rimskog vojnika ako bi prekršio vojnu disciplinu tijekom rata, najčešće tako da bi ga predali protivničkoj vojsci.¹⁹ Tijekom stoljeća, funkcije koje su fecijali obavljali su se mijenjale, ali su u to vrijeme definitivno imale ključnu ulogu. U to vrijeme Rimljani su vjerovali da trebaju slijediti procedure

¹⁵ Nussbaum, A., *Just War: A legal concept?*, Michigan Law Review, 1943., vol. 42. no. 3, str. 453-479, str. 454.

¹⁶ Bederman, D. J., *Reception of the Classical Tradition in International Law: Grotius' De Iure Belli ac Pacis*, Emory International Law Review, 1996., vol. 10., str. 31.

¹⁷ Held, *op. cit.*, str. 204.

¹⁸ Santangelo, *op. cit.*, str. 65.

¹⁹ Santangelo, *op. cit.*, str. 92.

i pravila kako ne bi povrijedili bogove koji upravljaju ratom i njihovim životima.²⁰ Koncept *bellum iustum* i *ius fetiale* su stoga usko povezani jer pravedan rat je bio samo onaj koji je vođen sukladno navedenim procedurama, a za ostvarivanje istih bili su zaduženi fecijali.

3. DOKTRINA PRAVEDNOG RATA U RAZVOJU MEĐUNARODNOG PRAVA

Tijekom povijesti formirale su se tri različite tradicije koje odnose prevagu u moralnim i etičkim promišljanjima o ratu: amoralni realizam, pacifizam i teorija pravednog rata. Tradicija amoralnog realizma govori o tome da moral nije presudan ni pri odluci i ulasku u rat, kao ni u samom načinu na koji će države ratovati.²¹ Zagovornici amoralnog realizma smatraju kako države trebaju brinuti o nacionalnim interesima države te težiti stjecanju moći i ekonomskom rastu, a ne razmišljati o etičkoj prikladnosti ratovanja i moralnim načelima.²² Potpuno suprotno razmišljanje nalazimo kod pacifista koji smatraju da su moralne vrijednosti temelj međunarodnih odnosa te da se nijedan rat ne može opravdati moralom. Teorija pravednog rata našla je svoje mjesto između navedenih dviju teorija zbog toga što smatra da države mogu imati moralno opravdanje za rat te se takav rat neće smatrati *a priori* nepravednim.²³ Duga povijest doktrine pravednog rata započinje već u doba antičke Grčke i starog Rima i traje sve do suvremenog doba.

Načela teorije pravednog rata mogu se podijeliti u dva, a u novije vrijeme i tri dijela. Prva kategorija se naziva *ius ad bellum* (pravo na rat) koja određuje uvjete za pravedan ulazak u rat. S obzirom na to da odluku o pokretanju rata donose politički vođe, pravila *ius ad bellum* se prvenstveno odnose na njih. Osnovni element legitimnog ulaska države u rat je pravedan uzrok tog rata. Mogući razlozi za pravedan rat su samoobrana, otpor protiv agresije, zaštita ljudskih prava, ali nisu ograničeni samo na te slučajeve. Drugi važan element ulaska u rat je ispravna namjera. Država ne može ući u rat zbog skrivenih motiva kao što su mržnja prema protivnom narodu, njihov teritorij ili resursi. Odluku o ulasku države u rat može donijeti samo legitimni autoritet koji to službeno i javno objavi svojim građanima, ali i neprijateljskoj državi. Rat bi trebao biti posljednje sredstvo kojem država pribjegava, samo ukoliko su sve prethodne metode mirnog rješavanja spora bile neuspješne.²⁴ Razumna nada u uspjeh je također bila jedan

²⁰ Lasić, L., *Rimska vojska kao odraz društva*, Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, 2009., vol. 2. no. 2., str. 40-49, str. 48.

²¹ Buzar, S., *Realizam i teorija pravednog rata*, Zagreb, 2020., str. 10.

²² Buzar, *op. cit.* (2020), str. 25.

²³ *Ibid.*, str. 10.

²⁴ *Ibid.*, *op. cit.* (2020), str. 87-88.

od bitnih elemenata ulaska u rat. Ako se ne može ostvariti cilj koji država želi postići ratom ili ako država nema izgleda za uspjeh u ratu, rat bi trebalo izbjeći. Posljednji bitan element je proporcionalnost. Posljedice rata ne smiju biti gore od nepravde zbog koje je rat i započeo jer bi se tada njegova pravednost dovela u pitanje.²⁵

Druga je kategorija *ius in bello* (pravo u ratu) koja se odnosi na pravdu u ratu koji je već započeo te moralna ograničenja, a usmjerena je većinom na vojne zapovjednike i vojsku koji vode i izvršavaju ratnu politiku za vrijeme rata. Bitan element prava u ratu je diskriminacija između boraca i neboraca. Civilno stanovništvo koje se ne bori u ratu treba uživati imunitet od izravnih i namjernih napada.²⁶ Kao i kod *ius ad bellum*, i u ratu je potrebno da uporaba vojne sile bude primjerena ciljevima koji se žele ostvariti ratom. Rat se pravedno vodi i ako država poštuje norme međunarodnog prava o zabrani određene vrste oružja kao i druge propise međunarodnog prava o oružanim sukobima. Uređen je i položaj ratnih zarobljenika, prema kojima se neprijateljske snage moraju ponašati dobronamjerno te se oni od tada više ne smatraju boricima. Svaka država se u ratu mora suzdržavati od sredstava koja se smatraju zlima po sebi (*mala in se*) kao što su primjerice genocid, oružja čije se posljedice ne mogu predvidjeti, etničkog čišćenja, ali se treba suzdržavati i od kršenja pravila teorije pravednog rata bez obzira na to pridržava li se protivna strana tih pravila. Samo u tim slučajevima će se smatrati da država ratuje pravedno i legitimno.²⁷

Treća kategorija se naziva *ius post bellum* (pravo nakon rata) koja se odnosi na pravednost po završetku ratnog sukoba i pri sklapanju mirovnih sporazuma između zaraćenih strana nakon rata. Ona nije tradicionalno bila dio teorije pravednog rata, ali u suvremeno doba ta pravila dobivaju sve veću podršku zbog shvaćanja da mogu imati važnu ulogu u upravljanju situacijama nakon konflikta. Određeni znanstvenici je nazivaju novom disciplinom međunarodnog prava koja tek treba biti potpuno uređena, dok drugi smatraju da je preuranjeno smatrati *ius post bellum* novom kategorijom teorije pravednog rata.²⁸ Kategorija *ius post bellum* se odnosi prvenstveno na vodstvo države koja je pobijedila u ratu, ali također i na sve one koji sudjeluju u procesu završetka rata i tranziciji prema miru između zaraćenih strana.²⁹ Obzirom

²⁵ Jovanović, M., *Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo*, 2007., Međunarodni problemi, vol. 59., no. 2-3., str. 243-265., str. 248.

²⁶ Simeunović, B., *Distinkcija jus ad bellum i jus in bello unutar teorije pravednog rata: nastanak i važnost*, 2018., Prolegomena: Časopis za filozofiju, vol. 17 no. 2, str. 173-190., str. 174.

²⁷ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 89.

²⁸ De Brabendere, E., *The Concept of Jus Post Bellum in International Law: A Normative Critique*, 2014., Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations, str. 123-141., str. 123.

²⁹ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 87.

da postoje različiti pristupi konceptu *ius post bellum*, tako ni načela koja se vezuju uz njega nisu univerzalna.

Glavni zagovornik pristupa da *ius post bellum* treba biti uređen međunarodnim pravom je Brian Orend koji smatra da postoji pravna praznina u pravu oružanih sukoba te je predložio da ta pravila budu uređena novom Ženevskom konvencijom.³⁰ Orend kao najvažnija načela koncepta *ius post bellum* navodi sljedeće: proporcionalnost i javnost pri mirovnim sporazumima, obrana i potvrda prava čije je kršenje dovelo do rata, diskriminacija između vođa, vojnika i civilnog stanovništva poražene strane, kazna za stranu koja je prekršila pravila pravednog ratovanja i za počinjene ratne zločine, pravedna financijska odšteta za gubitničku stranu da može obnoviti izgubljeno te rehabilitacija.³¹ Poslijeratno okuženje osigurava priliku da se provedu određene reforme koje su nametnute poraženoj strani. Te reforme mogu uključivati demilitarizaciju, razoružanje, obnovu policijskog i sudskog sistema, edukaciju o ljudskim pravima te potpunu izgradnju nacije kako bi se društvo rehabilitiralo.³² No, u oblikovanju budućih debata o opsegu i samoj prirodi koncepta *ius post bellum* trebalo bi voditi brigu o nekoliko ključnih fraza. Pravednost mira trebala bi biti odvojena i posebno procijenjena od pravde u ratu jer čak i nepravedan rat može se okončati pravednim mirom.³³ Također, odgovornost za održavanje i nadgledanje provođenja pravila *ius post bellum* su na cijelom društvu, a ne samo na pojedincima, te bi se elementi koncepta *ius post bellum* trebali razviti putem globalnog konsenzusa.³⁴ O suvremenim shvaćanjima teorije ili doktrine pravednog rata, kao i o razvoju modernog prava oružanih sukoba, bit će više riječi naknadno. Prije toga analizirat će se razvoj te doktrine u srednjem i novom vijeku.

3.1. Teorija sv. Augustina

Kršćanstvo postaje službena religija Rimskog carstva Solunskim ediktom cara Teodozija 380. godine.³⁵ Rano kršćanstvo, koje je bilo progonjena vjera, postaje državnom

³⁰ Rojas-Orozco, C., *Jus Post Bellum: A Normative Framework for the Transition from Armed Conflict to Peace*, 2021., International Law and Transition to Peace in Colombia: Assessing Jus Post Bellum in Practice, Brill, str. 23-52, str. 25.

³¹ Rojas-Orozco, *op. cit.*, str. 31.

³² Buzar, *op. cit.* (2020), str. 90.

³³ Stahn, C., *Just Peace After Conflict: Jus Post Bellum and the Justice of Peace: An Introduction*, Oxford University Press, 2020., str. 18.

³⁴ Bellamy, A. J., *The Responsibilities of Victory: "Jus Post Bellum" and the Just War*, 2008., Review of International Studies, vol. 34. no. 4, str. 601-625., str. 622-625.

³⁵ Vukšić, T., *Odnos Rimske države prema kršćanstvu u IV. stoljeću. Od progona preko tolerancije i slobode do državne vjere*, 2014., Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja, vol. 18 no. 2, str. 277-301., str. 296.

vjerom koja se mora uskladiti s državnim interesima koji se ostvaruju raznim sredstvima.³⁶ Stoga se u to se vrijeme među kršćanskim teolozima počinje javljati pitanje opravdanosti uporabe sile i grešnosti samog ratovanja. Prvi koji je detaljno razradio koncept pravednog rata bio je sveti Augustin, kojeg mnogi smatraju i začetnikom te teorije. Iako sveti Augustin nije bio prvi koji je govorio o pravednosti i nepravednosti ratova, prvi je sustavno razradio teoriju pravednog rata i dao joj ključne karakteristike koje su omogućile njezin daljnji razvoj. U svom stajalištu o pravednom ratu isprepliće rimsku pravnu tradiciju s kršćanskim razmišljanjima i Evanđeljem.³⁷ U oblikovanju njegovog razmišljanja uvelike su utjecali Ciceron i sveti Ambrozije, njegov učitelj.³⁸ U pravilu, shvaćanja o ratu koja nam je Augustin prezentirao ne možemo uopće nazvati doktrinom jer on nije pisao sustavnu teoriju. Potvrda toj tvrdnji je činjenica da se nijedno od Augustinovih 116 postojećih djela ne bavi isključivo problematikom pravednog rata. No zato su njegova shvaćanja i pristupi toj temi obuhvaćena kroz veliku raznolikost njegovih djela uključujući pisma, propovijedi, komentare, te to ne mijenja činjenicu da je prvi koji je dao sustavnu razradu i okvir za daljnji razvoj teorije pravednog rata.³⁹

Augustin je kroz svoja djela nastojao definirati temeljne kršćanske i moralne vrijednosti koje odnose na rat, ali i pomiriti izričito kršćansko odbacivanje rata i nasilja s nužnošću sukoba koji su se u njegovo vrijeme događali. Njegovom razmišljanju je zasigurno doprinijelo i razdoblje u kojem je živio i problemi s kojima se društvo suočavalo.⁴⁰ Osvrtao se na probleme koji su postojali u vrijeme raspadanja Rimskog carstva koje je bilo stvoreno osvajanjem tuđih teritorija i ratovima koji su bili neizbježni kako bi se obranio svoj teritorij. Kršćansko vjerovanje je tada bilo nespojivo sa stvarnošću svijeta te je postojala velika potreba za pronalaskom načina da se usklade ratovi s kršćanskom vjerom.⁴¹ U svom djelu *Quaestiones in Heptateuchum*, Augustin definira pravedne ratove kao one za koje se može reći da osvećuju neku nepravdu koja je počinjena, kada jedan narod ili država protiv kojih se vodi rat nisu kaznili zločine svojih ili nisu vratili ono što su oduzeli na nepravedan način. Iz definicije proizlazi da uzrok rata može biti samo počinjena nepravda.⁴² Prema Augustinovom shvaćanju, vlast i vojnici imaju dužnost brige za dobro naroda. U pravednom ratu, vojnici su sluge i branitelji koji su poslani od Boga

³⁶ Đipalo, *op. cit.*, str. 66.

³⁷ Mršić Felbar, I.; Tolvajčić, D., *Teorija pravednog rata u kršćanskoj misli*, 2017., Filozofska istraživanja, vol. 37. no. 1, str. 49-58., str. 50.

³⁸ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 91.

³⁹ Mattox, J. M., *St. Augustine and the Theory of Just War*, 2006., London – New York, str. 5.

⁴⁰ Mršić Felbar; Tolvajčić, *op. cit.*, str. 50.

⁴¹ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 92.

⁴² Jovanović, *op. cit.*, str. 245.

da bi obranili svoju državu i narod, a ne ubojice i nasilnici.⁴³ Također smatra kako pravedni i obrambeni rat utječe na napadača na način da ga zaplaši i oduzima mu mogućnost u daljnjem činjenju zla. Ukoliko se takav napad ne bi kaznio i spriječio, samo bi napadača ojačalo u njegovoj zamisli da čini zlo i nepravdu.⁴⁴

Augustin razlikuje dvije kategorije pristupa pravednom ratu, a to su *ius ad bellum* i *ius in bello*. Pod *ius ad bellum*, Augustin smatra da će rat biti pravedan samo ako postoji pravedni uzrok ulaska u rat. Država ima pravedan uzrok samo ako joj je počinjena nepravda koju ne može ispraviti nijednim drugim načinom osim ratom.⁴⁵ Pravednim uzrokom ulaska u rat smatra i rat koji je započet po Božjoj zapovijedi. Smatrao je da Bog ne može povrijediti one koji to nisu zaslužili, stoga se treba pokoravati Božjoj volji jer Bog to ne čini iz okrutnosti već iz pravednosti kako bi svakome dao ono što zaslužuje, a upozorio one kojima treba upozorenje.⁴⁶ Drugi Augustinov uvjet za pravedan ulazak u rat je ispravna namjera. Ona može biti ispravna samo ako je mir krajnji cilj kojem se teži. Sveti Augustin je vjerovao da onaj tko ima ispravnu volju, nikad ne priželjkuje rat već ga poduzima samo kao posljednje sredstvo.⁴⁷ Dakle, Augustin tvrdi je pravedan rat onaj koji je u skladu s Božjom voljom i koji teži miru. Kada nevjernici naruše mir, cilj pravednog rata treba biti uspostava mira koji će biti utemeljen na kršćanskim vrijednostima. Na taj način će takav rat biti i svojevrsna kazna za one koji su narušili mir i koji proturječe volji Božjoj. Prema Augustinu, cilj rata treba biti suzbijanje nepravde koja je počinjena te ostvarivanje nesavršenog mira jer je takav mir jedini moguć u grešnom svijetu u kojem živimo.⁴⁸ Treći kriterij koji mora biti zadovoljen da bi rat bio pravedan je postojanje legitimnog autoriteta koji će javno objaviti rat. Po Augustinovom shvaćanju, mjerodavan autoritet mogu biti samo Bog i suveren koji vlada po božanskoj volji i koju provodi na zemlji. Također, nije bilo moguće da se vojnici ogluše pozivu u vojsku jer taj poziv izdaje vladar koji je postavljen da izvršava Božju volju.⁴⁹ Vojnici nisu smjeli preispitivati odluku vladara o ratovanju nego su bili dužni provoditi nalog suverena jer znaju da Bog nikada ne čini ono što je nepravedno. Međutim, mjerodavni autoriteti su započinjali rat i iz drugih razloga, ne poštujući Božju volju. Zato je za Augustina bilo važno da se vojnici, iako sudjeluju u ratu koji

⁴³ Koprek, I., *Pacifizam i teorija pravednog rata*, 1991., *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, vol. 46. no. 5., str. 459-471., str. 462.

⁴⁴ Buntić, M.; Musić, I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, 2014., Vukovar '91.-genocid i memoricidna baština Europske unije, str. 75-85., str. 82.

⁴⁵ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 93.

⁴⁶ Simeunović, *op. cit.*, str. 177.

⁴⁷ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 96.

⁴⁸ Simeunović, *op. cit.*, str. 177.

⁴⁹ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 96-97.

je započet iz nepravednog uzroka, i u tom ratu budu vođeni moralnim Božjim zakonom.⁵⁰ Iako Augustin više pozornosti pridaje pravilima *ius ad bellum*, prihvaća tvrdnju da se rat mora i voditi pravedno kako bi zapravo bio pravedan.⁵¹

Pravila koja uređuju ponašanje u ratu (*ius in bello*) prema Augustinu zahtijevaju da odgovor na nepravedno započet rat bude razmjernan nanesenom zlu i nepravdi. Također, nasilje poduzeto tokom rata mora biti proporcionalno vojnim potrebama koje su bile nužne.⁵² Augustin je prvi koji spominje doktrinu vojne nužnosti prema kojoj vojnici smiju poduzimati vojne radnje koje su nužne za postizanje propisanih ratnih ciljeva, pritom postupajući u skladu s glavnim ciljem da se ponovno uspostavi mir.⁵³ Osim navedenog, potrebno je razlikovati civile od onih koji sudjeluju u ratu. Vojnici imaju moralno opravdanje i objašnjenje za počinjena djela u ratu i sve dok se pridržavaju vojne nužnosti, smatraju se nevinima. Ta djela mogu činiti samo u ratu, a civilima (djeci, starijima, neborcima) ne smiju nauditi vojnim djelovanjem jer će takvi njihovi postupci rat učiniti nepravednim. Posljednji uvjet *ius in bello* je dobra vjera koje se moraju pridržavati i država i vojska u ratu.⁵⁴ Sveti Augustin je i tijekom ratnog sukoba naglašavao i zahtijevao ljubav prema neprijatelju.⁵⁵ Kroz svoja shvaćanja o pravednom ratu utemeljena na vjeri, Augustin je postavio temelje za daljnji razvitak teorije *bellum iustum*.

3.2. Teorija sv. Tome Akvinskog

Problematikom pravednog rata bavio se i sveti Toma Akvinski. Veliki utjecaj na njega glede mnogih razmišljanja ostavio je sv. Augustin, kao i na mnoge druge kršćanske teologe od petog stoljeća nadalje. Kada je riječ o pravednosti ratovanja, Akvinski je formirao svoj pristup, ali je na njega uvelike utjecao sveti Augustin. Bio je nevjerojatno inteligentan mislilac i metodičan autor, ali i veliki primjer poštenja u akademskom svijetu. Puno truda je pridavao izvorima koje koristi u svojim djelima te se nije ustručavao citirati i referirati se na druge autore.⁵⁶ To je izraz njegovog intelekta jer u 13. stoljeću nije bilo obveze citiranja i referiranja u akademskom pisanju, a ni grane prava koja se bavila autorskim pravima i plagijatima koja je nastala tek u 17. stoljeću.⁵⁷

⁵⁰ Simeunović, *op. cit.*, str. 178.

⁵¹ Mattox, *op. cit.*, str. 60.

⁵² Mršić Felbar; Tolvajčić, *op. cit.*, str. 50.

⁵³ Mattox, *op. cit.*, str. 61.

⁵⁴ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 98.

⁵⁵ Koprek, *op. cit.*, str. 462.

⁵⁶ Buzar, S., *Teorija pravednoga rata sv. Tome Akvinskoga*, 2015., *Obnovljeni život* vol. 70. no. 3, str. 305-316., str. 311.

⁵⁷ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 100.

Toma Akvinski je obogatio i usavršio Augustinova i kršćanska razmišljanja o teoriji pravednog rata. Toma je raspravu o ratu započeo unutar rasprave o kreposti ljubavi, što ukazuje na to da on problemu rata pristupa sa stajališta kršćanskog nauka o ljubavi. Toma Akvinski je svoja razmišljanja temeljito obradio kroz četiri članka o ratu u svom djelu *Summa Theologiae*, koji započinje s naslovom "Je li ratovanje uvijek grešno?".⁵⁸ Četiri pitanja o problematici pravednog rata kojima se bavio su: *Može li se ijedan rat smatrati zakonitim?*, *Mogu li u ratu sudjelovati svećenici?*, *Smije li se u ratu zakonito koristiti varkama?* te *Smije li se ratovati tijekom blagdana i na svete dane?*.⁵⁹

Glede prvog pitanja, "može li se ijedan rat smatrati zakonitim?", Toma iznosi argumente i za i protiv. S jednog gledišta, tvrdi da je svaki rat grijeh i da je nedopušten te da će svi oni koji ratuju biti pogođeni grijehom. Međutim, Toma je smatrao da svatko, pa i država, ima pravo na samoobranu te da onaj tko ubije agresora neće biti optužen za ubojstvo. Iako se rat kosi s evanđeoskim načelima, Toma smatra da rat može biti pravedan ako su ispunjeni određeni uvjeti.⁶⁰ Uvjeti koje Toma smatra ključnim za opravdanost rata su mjerodavan autoritet (*auctoritas principis*), opravdan razlog (*iusta causa*) i ispravna namjera (*intentio recta*).⁶¹ Te uvjete možemo nazvati pravilima *ius ad bellum*, dok o pravilima *ius in bello* ne govori izravno nego ih obrađuje kroz ostala pitanja. Dakle, rat da bi bio pravedan mora ga pokrenuti suveren, odnosno legitimna vlast. Privatne osobe nisu legitimirane da započnu rat, već se one radi zaštite svojih prava mogu obratiti sudu. Toma Akvinski to argumentira time što je suveren u sustavu anarhije u odnosu na druge suverene te je zbog toga nekada nužno pokrenuti rat, dok ostali građani žive u hijerarhijskom sustavu u kojem postoje propisani načini za rješavanje sporova.⁶² Ovlašt suverena je da brine za nacionalne interese države i naroda i zbog toga ima pravo braniti zajedničko dobro od neprijatelja.⁶³

Drugi uvjet je pravedan uzrok (*iusta causa*), odnosno da oni koji su napadnuti su zaslužili biti napadnuti kao odgovor na nepravdu koju su počinili.⁶⁴ Toma smatra da neprijatelj treba biti kažnjen za počinjena nedjela ili oduzimanje teritorija koji su oduzeti nepravedno. Takav legalistički pristup podsjeća na Augustina. Za razliku od privatnih građana, države nemaju neku pravnu instituciju pred koju bi jedna država mogla izvesti drugu, nego su države

⁵⁸ Reichberg, G. M., *Thomas Aquinas between Just War and Pacifism*, The Journal of Religious Ethics, 2010., vol. 38. no. 2, str. 219-241., str. 219.

⁵⁹ Buzar, *op. cit.* (2015), str. 311-312.

⁶⁰ Buntić; Musić, *op. cit.*, str. 83.

⁶¹ Nussbaum, *op. cit.* (1952), str. 682.

⁶² Buzar, *op. cit.* (2020), str. 101.

⁶³ Buzar, *op. cit.* (2015), str. 312.

⁶⁴ Mršić Felbar; Tolvajčić, *op. cit.*, str. 51.

prisiljene voditi rat kako bi ispravile nepravdu koja im je počinjena.⁶⁵ Također, Toma taj uvjet argumentira i pravom na samoobranu. Kao što pojedinac ima pravo braniti se od napada i nepravde, to pravo pripada i državi.

Prva dva uvjeta nisu bila dovoljna, pa Toma navodi i treći, a to je ispravna namjera zaraćenih strana (*intentio recta*).⁶⁶ Prema njegovom shvaćanju, cilj rata treba biti postizanje dobrog i uspostava mira, a izbjegavanje zla. Poput Augustina, Toma osuđuje svaku želju za osvetom, požudu za moći i okrutnosti u ratu navodeći da to svaki rat čini nedopuštenim i nepravednim.⁶⁷ Iako se pravedan uzrok i ispravna namjera mogu činiti kao dva gotovo identična uvjeta, Toma objašnjava kako strana koja je imala opravdan uzrok za ulazak u rat mora nastaviti slijediti ispravan cilj, a taj je ispravljanje počinjene nepravde, a ne iskoristiti priliku za osvetu i druge ciljeve.⁶⁸ Navedena tri uvjeta su po Tomi Akvinskom ključni kako bi se rat mogao označiti kao pravedan, no i on, po uzoru na Augustina, naglašava da bi rat trebao biti krajnje sredstvo koje se koristi samo ukoliko sredstva mirnog rješavanja nisu dovela do uspostave mira.⁶⁹

Sljedeće pitanje kojim se bavio Toma Akvinski je pitanje sudjelovanja svećenika u ratu obzirom da je i sam bio svećenik. On najprije daje nekoliko argumenata koji idu u prilog stavu da svećenici trebaju sudjelovati u ratu, što je suprotno od stava koji on zastupa. Ako je rat pravedan, jer je pokrenut radi obrane naroda i države od napadača, onda bi i pastiri naroda trebali doprinijeti obrani istog. Protivno tom argumentu, Toma smatra kako bi se svećenici protiv rata trebali boriti duhovnim sredstvima kao što su molitva, a ne fizičkim sredstvima. Drugo, na argument da je posve isto odobravati pravedan rat i sudjelovati u istom, Toma odgovara da se svećenicima brani sudjelovanje u ratu jer to ne priliči svećeničkoj službi, a da se pravedan rat smije započeti uz određene uvjete.⁷⁰ Toma Akvinski tvrdi da su svećenička dužnost i ratni pothvati međusobno u koliziji iz mnogih razloga. Svi svećenici trebaju biti usmjereni službi u crkvi te prolijevanju vlastite krvi za Boga te nije prikladno da oni u ratu prolijevaju tuđu krv. Osim toga, ratovi su puni okrutnosti i nemira te bi to svećenike odvratilo od njihovih svećeničkih dužnosti poput molitve i kontemplacije. Toma jasno daje do znanja da se svećenici trebaju držati podalje od svih ratova, ratobornih djelovanja, ali bi se trebali suzdržavati i od zagovaranja istih.⁷¹

⁶⁵ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 101.

⁶⁶ Buzar, *op. cit.* (2015), str. 312.

⁶⁷ Mršić Felbar; Tolvajčić, *op. cit.*, str. 52.

⁶⁸ Jovanović, *op. cit.*, str. 246.

⁶⁹ Buntić; Musić, *op. cit.*, str. 83.

⁷⁰ Buzar, *op. cit.* (2015), str. 313.

⁷¹ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 102.

U raspravi o zasjedama u ratovanju, Toma Akvinski izravnije ulazi u područje pravila *ius in bello* te zaključuje da zasjeda neće biti nepravedna ako nije proizašla iz prevare protivnika, nego da će biti dio vojne taktike.⁷² Tvrdi kako obmana ima dvostruko značenje i može se promatrati na različite načine. Prvo, prevara protivnika može biti ostvarena kršenjem danih obećanja ili laganjem te će se takva prevara smatrati nemoralnom jer zaraćene strane i u ratu trebaju poštivati sporazume i voditi se dobrom vjerom. Ako jedna strana objavi primirje i sazove sastanak s protivnikom da rasprave o sklapanju mirovnog sporazuma samo s ciljem da ga dočeka u zasjedi i prevari, primjer je nepravedne varke. S drugog gledišta, obmana može uključivati i neotkrivanje vlastitih taktičkih ratnih planova i strategija. Takva varka proizlazi iz vojne nužnosti da bi se osigurala prednost u ratu te kao takva ne krši princip dobre vjere. Primjer za takvu vrstu obmane bilo bi saznanje bitnih informacija o taktikama protivnika, te upotreba istih za stjecanje prednosti i pobjeda nad protivnikom.⁷³

Posljednje pitanje koje Toma postavlja je dopuštenost ratovanja u vrijeme svetih dana, blagdana. Smatra da se smije ratovati u bilo koje vrijeme, sve dok je riječ o obrani i zaštiti ljudskih prava i života. Svoj argument proširuje spominjući i liječnike koji obavljaju svoj liječnički poziv i spašavaju ljudske živote bez obzira na blagdane. Tako smatra i da je vojnicima dozvoljeno da sudjeluju u ratu za vrijeme svetih dana ako je cilj obrana ljudskih života. No, kada neposredna opasnost koja je prijetila ljudskim životima prođe, rat se zabranjuje. Pitanje koje bi možda i u današnje doba zasigurno bilo od velike važnosti, a na koje Toma Akvinski ne daje odgovor, jest je li zabranjeno napasti neprijatelja za vrijeme blagdana koji pripadaju njegovoj vjeroispovijesti.⁷⁴

Akvinski je svojim razmatranjem kriterija dobronamjernosti vojnika doprinio izgradnji današnjih kriterija *ius in bello*, postavljajući pitanja vezana uz ubijanje nedužnih, ubijanje iz samoobrane te snošenje krivice za nenamjeran čin ubojstva. Prema njegovom shvaćanju, samoobrana je moralno opravdana ako je poduzeta radi očuvanja vlastitog života, a ne kako bi se namjerno povrijedilo drugoga. Uporaba sile u samoobrani mora biti proporcionalna cilju koji se želi postići, samo u onoj mjeri koja je potrebna da bi se sačuvao vlastiti život od osobe koja je prva nanijela štetu ili zaprijetila da će je nanijeti. Ubojstvo iz samoobrane također je opravdano ako je odobreno od strane mjerodavnog autoriteta stoga vojnici imaju pravo to počinuti u obrani svog života i ako pritom teže miru, uspostavi mira i zaštiti zajedničkog dobra.⁷⁵

⁷² Mališa, D.; Gracin, D., *Teorija pravednog rata u suvremenom sigurnosnom okruženju*, 2022., Policijska sigurnost, vol. 31. br. 4, str. 439-458, str. 442.

⁷³ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 103.

⁷⁴ Buzar, *op. cit.* (2015), str. 315.

⁷⁵ Simeunović, *op. cit.*, str. 179.

Govoreći o ubijanju nedužnih osoba, Toma Akvinski tvrdi da je ono načelno zabranjeno, osim ako ne dolazi kao zapovijed od Boga, no i u tom slučaju ga treba počiniti mjerodavni autoritet silom koja je proporcionalna naravi potrebe. Glede krivnje onih koji su svojim djelima prouzrokovali dodatne nenamjeravane posljedice, Toma tvrdi da se i takva situacija može opravdati ako su ispunjeni određeni uvjeti. Potrebno je da te popratne posljedice nisu bile planirane i namjerne te da je to bio jedini način na koji se moglo ostvariti neko dobro, pa makar je ujedno proizvelo i neko zlo. To se naziva doktrina dvostrukog učinka (*doctrine of double effects*) koju je prvi upotrijebio Toma Akvinski u opravdanju ubijanja drugoga u samoobrani te služi kao opravdanje za kolateralne žrtve i posljedice koje su nastale prilikom napada na vojnu metu, a koje se nisu mogle izbjeći.⁷⁶

Sve u svemu, shvaćanje pravednog rata kakvo je prezentirao Toma Akvinski daje nam uvid u ranu povijest teorije pravednog rata i utjecaj religijskih vjerovanja, ali i postavlja dobre temelje za daljnji razvitak i napredak teorije.

3.3. Koncept pravednog rata kod Francisca Suareza i Francisca de Vitorije

U daljnjem razvoju slijedi razdoblje u kojem dolazi do pojave Reformacije, kolonizacije novootkrivenih država, uspostavljanje pojedinih nacionalnih država i ugrožavanja dotadašnjeg europskog poretka. U tom razdoblju javljaju se teoretičari i filozofi koji kroz tu novu problematiku nastoje opravdati ratna zbivanja. U takvim okolnostima djeluju teoretičari prirodnog prava Francisco de Vitoria i Francisco Suarez, dva ključna mislioca o teoriji *bellum iustum*.⁷⁷ Obojica su kritizirali europske pohode na Srednju i Južnu Ameriku, ali i primjenjivane metode prema Indijancima kao što su ropstvo, pljačke i pokoravanje. Smatrali su da svi narodi imaju prirodno pravo da vladaju u svojoj zemlji, što proizlazi iz naravnog prava, te da se to pravo ne bi trebalo ugrožavati pozivajući se na kršćanske zahtjeve.⁷⁸

De Vitoria svoju teoriju gradi promatrajući pokoravanje Indijanaca od strane Španjolske te uglavnom slijedi razmišljanja Tome Akvinskog i svetog Augustina.⁷⁹ Među prvima je postavio pitanje opravdanosti ponašanja kolonizatora i prava tih pokorenih naroda. Tvrdio je da oni koji ne vjeruju nisu dužni prihvatiti kršćanstvo jer nitko, pa čak ni papa ni poglavari, nema pravo nametati vjeru. Odbijanje kršćanstva ne može se smatrati opravdanim razlogom za pokretanje rata prema nevjernicima jer vjera ne može služiti kao opravdanje za pokoravanje.

⁷⁶ Simeunović, *op. cit.*, str. 180.

⁷⁷ Buntić; Musić, *op. cit.*, str. 83.

⁷⁸ Koprek, *op. cit.*, str. 464.

⁷⁹ Buntić; Musić, *op. cit.*, str. 83.

De Vitoria svojim shvaćanjem stvara drugačije gledište na pravedan rat u kojem se razlog za pokretanje rata mora temeljiti na nekoj vrsti materijalne štete ili nepravde, a ne na vjerskim razlozima. Navodi tri kriterija *ius ad bellum* koje smatra bitnim za opravdanost rata: legitimni autoritet, pravedan razlog te proporcionalnost nepravde i posljedica rata. Kriterij pravednog razloga promatra drugačije od svojih prethodnika. Po njegovom shvaćanju, širenje vjere, proširenje teritorija, materijalna korist ili vladarova želja za moći nikada ne mogu biti razlog za pokretanje rata.⁸⁰

Francisco Suarez nastavlja filozofiju Francisca de Vitorije te brani katolički nauk od relativizacije koja je nastala uslijed Reformacije koja nastaje na području Europe.⁸¹ Pravedan i dopušten rat bi, prema njegovom shvaćanju, trebao biti vođen uz ispunjenje određenih uvjeta. Navodi kriterij legitimnog autoriteta koji započinje i vodi rat te da rat mora služiti obrani životno važnih dobara od nepravednog napada protivnika (*iusta et gravis causa*). Sredstva koja se koriste ne smiju prouzročiti više zla nego što je potrebno, već moraju biti primjerena cilju obrane od napada. Kao i njegovi prethodnici, smatra da rat mora biti krajnje sredstvo obrane, koje se koristi tek kada su iscrpljena i pokušana sva druga sredstva za mirno rješavanje spora. Postojanje šanse za pobjedu je također važan kriterij Francisca Suareza. Zla koja nastanu ratom ne smiju biti teža od pretrpljene nepravde koja je bila povod ratu. Potrebno je i da se razlikuje civilno stanovništvo od boraca, što upućuje na to da se u ratu trebaju poštivati i određene konvencije.⁸² Suarez uvodi postojanje primjerene šanse za pobjedu u ratu kao novi kriterij *ius ad bellum*, prema kojem treba procijeniti šanse za vjerojatnost uspjeha u ratu, u odnosu na ono što se ratom gubi, da bi se on mogao smatrati opravdanim. Osim toga, navedeni kriterij nalaže da legitimni autoritet dobro promisli hoće li rat doprinijeti interesima države i naroda, odnosno hoće li rat biti opravdan ukoliko donese više štete nego očekivane koristi.⁸³ Suarezovi kriteriji su imali veliki utjecaj na razvitak pravila kojih se u ratu treba pridržavati (*ius in bello*), kao što su zaštita civilnog stanovništva, o statusu diplomata, zabrana neke vrste oružja, postupanje s ranjenicima i ratnim zarobljenicima. To je dovelo do humanizacije nekad okrutnog ratnog prava.⁸⁴

Jedna od osnovnih teza koju zastupaju Suarez i de Vitoria je da rat treba biti pravedan za obje zaraćene strane. Iako se razdoblje Suareza i de Vitorije glede doktrine pravednog rata

⁸⁰ Simeunović, *op. cit.*, str. 181.

⁸¹ Mališa; Gracin, *op. cit.*, str. 442.

⁸² Koprek, *op. cit.*, str. 466.

⁸³ Simeunović, *op. cit.*, str. 183-184.

⁸⁴ Koprek, *op. cit.*, str. 466.

smatra prijelaznim, u njemu leži korijen utjecaja legalnih kriterija na moralna promišljanja o ratu koje u današnje doba prevladava u ovom konceptu.⁸⁵

3.4. Teorija pravednog rata Huga Grotiusa

Sljedeća etapa razvoja teorije pravednog rata odvija se pod utjecajem Huga Grotiusa, predstavnika škole prirodnog prava. On je u ovom kontekstu prvi teoretičar koji nije bio institucionalno vjerski povezan s Crkvom i koji nije bio primarno teolog, iako je bio predani protestantski vjernik, kalvinist, što se jasno odrazilo u mnogim njegovim djelima, bilo pravne bilo teološke prirode. U njegovo vrijeme, odvijali su se vjerski ratovi u čitavoj Europi, stoga se on trudi objektivizirati kriterije koje su ranije uspostavili Suarez i de Vitoria.⁸⁶

Hugo Grotius se istaknuo time što je svojim legalističkim pristupom teoriji pravednog rata dao sekularni pristup koji je bio potreban u to vrijeme. Tvrdio je i vjerovao da postoji nešto poput društva država koja su vezana međunarodnopravnim pravilima, odnosno onim što on naziva pravo naroda (*ius gentium*). S obzirom na *ius gentium*, smatrao je da ratove može uzrokovati neuspjeh pri mirnom rješenju spora između država. Dakle, nedostatak pravnog autoriteta nad državama koje su suverene može uzrokovati rat.⁸⁷

Grotius smatra da je pravedan rat krajnje sredstvo za vraćanje ili osvetu prava koja su oštećena te da takav rat nije u suprotnosti ni s Božjim zakonom ni s prirodnim pravom, kao ni s *ius gentium*. Međutim, rat mora zadovoljavati neke kriterije *ius ad bellum* kako bi se smatrao opravdanim, pri čemu se Grotius uglavnom vodi kriterijima svojih prethodnika.⁸⁸ Pravedni uzroci su obrana od napada, ozljeda ili prijetnji (koji nisu anticipatornog karaktera), povrat onoga što uistinu pripada oštećenoj državi te kažnjavanje strane koja je počinila napad. Sva tri uzroka su slična ranije navedenim uzrocima, no prvi uzrok predstavlja novi način poimanja obrane države te ostavlja posljedice na razvoj međunarodnog prava. Njime Grotius izražava zabranu ratova na temelju predodžbe o ratobornim namjerama druge države.⁸⁹ To je njegov pogled na situaciju koju realisti nazivaju sigurnosnom dilemom. Prema njima, ona predstavlja situaciju kada jedna država povećava vlastite mjere sigurnosti, ali usporedno rezultira time da se druga država osjeća ugroženom i nužno podiže moć, što može dovesti do eskalacije sukoba kojeg ni jedna strana zapravo ne želi. Grotius smatra da nije pravedno da se pretvaramo da

⁸⁵ Simeunović, *op. cit.*, str. 184.

⁸⁶ Simeunović, *op. cit.*, str. 185.

⁸⁷ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 106.

⁸⁸ Simeunović, *op. cit.*, str. 186.

⁸⁹ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 107.

imamo pravo nanijeti štetu nekoj državi samo zbog postojanja mogućnosti da će ta druga država ozlijediti nas, te takav uzrok za rat smatra nepravednim.⁹⁰

Grotius je inovativan i glede drugog i trećeg kriterija *ius ad bellum*. Smatra da bi svi ugovori i savezi koji su sklopljeni s državom koja je nepravedno pokrenula rat trebali prestati važiti i na taj način je isključiti iz međunarodne zajednice. Drugo, smatra da vojnici koji su pozvani da se bore u ratu koji je nepravedno pokrenut imaju pravo, čak i dužnost odbiti sudjelovanje, čime se oštro suprotstavio Augustinu koji je smatrao da vojnik ne može izbjeći poziv u rat. Grotius je također vjerovao kako bi se prema *ius gentium* neutralne države trebale suzdržati od pomaganja državi koja je nepravedno pokrenula rat. S druge strane, mogu pružiti pomoć državi koja je pravedno uključena u rat, ali to nisu obavezne napraviti.⁹¹

Što se tiče pravila *ius in bello*, Grotius najprije izdvaja proporcionalnost. Smatra i da obje zaraćene strane po svojem prirodnom pravu imaju jednaka prava pri ranjavanju ili ubijanju protivnika. Uvodi i neke nove kriterije koje temelji na *ius gentium*, kao što su službena objava rata, zabrana upotrebe određenih sredstva (npr. otrova), časno postupanje prema ratnim zarobljenicima i onima koji se predaju. Davanje lažnih obećanja nije dopušteno, dok je prešućivanje istine i obmanjivanje dopušteno. Dobra se mogu zaplijeniti samo u mjeri koja je dopuštena načelom proporcionalnosti, a sve više od toga ima se vratiti prvotnom vlasniku. Također, vrlo bitan kriterij je poštivanje sporazuma, uvjeta mira i vraćanja ratnih zarobljenika te sličnih dogovora i tijekom i nakon rata. Grotius smatra da opravdanost rata treba biti podjednako vođena i prirodnim pravom i pravom naroda. *Ius naturale* (prirodno pravo) je zasnovano na racionalnoj ljudskoj naravi, dok se *ius gentium* zasniva na volji naroda. Takvo Grotiusovo odvajanje morala i prava je važna prekretnica za teoriju pravednog rata, te će se daljnji razvoj nastaviti na tom tragu.⁹²

3.5. Suvremeno shvaćanje teorije pravednog rata

U suvremenoj raspravi o teoriji pravednog rata postoje dva pravca koja se međusobno razilaze: tradicionalistički i revizionistički pristup. Glavna razlika među navedenim pristupima je pristup samom ratu koji može biti kolektivistički ili individualistički te pogled na moralnu jednakost vojnika. Tradicionalistički pristup se zalaže za načelo simetričnosti, odnosno da su se vojnici obvezni pridržavati moralnih pravila *ius in bello*.⁹³

⁹⁰ Mališa; Gracin, *op. cit.*, str. 443.

⁹¹ Buzar, *op. cit.*, (2020), str. 108.

⁹² Simeunović, *op. cit.*, str. 187.

⁹³ Mališa; Gracin, *op. cit.*, str. 444.

Zagovornici revizionističkog pristupa se zalažu za načelo asimetričnosti smatrajući da vojnici koji se bore na nepravедnoj strani ne mogu imati jednaka prava *in bello* jer je njihova borba započeta nepravедno i neopravdano, te su zbog toga i u svom ratovanju nepravедni. Smatraju da vojnici koji se bore na nepravедnoj strani imaju moralnu odgovornost za sudjelovanje u takvom ratu, te tako napadaju princip moralne jednakosti vojnika kojeg zagovaraju tradicionalisti. Revizionisti svoje shvaćanje temelje na individualističkom pristupu ratu, koji podrazumijeva da svaki pojedinac ima udio u moralnoj odgovornosti za rat, onoliko koliko je sam doprinio ulasku u rat i ratovanju. Sukladno tomu, smatraju da se određivanje meta u ratu ne može temeljiti na razlici boraca i neboraca, za koju se zalažu tradicionalisti, jer bi za takvu procjenu trebalo analizirati stupanj pojedinačnog doprinosa svakog pojedinca na rat. Točnije, trebalo bi ispitati stupanj odgovornosti svakog pojedinca za doprinos ratu te zatim odrediti je li bio legitimna meta i u kojoj mjeri. U najradikalnijem obliku, revizionistički pristup zagovara potpuno poništavanje moralnog razlikovanja između ulaska u rat i prava u ratu.⁹⁴

Glavni predstavnik tradicionalističkog pristupa bio je Michael Walzer koji se teorijom pravедnosti rata bavio u svom djelu *Just and Unjust Wars*. Walzer se odlučio za obranu tradicionalnog pogleda na rat, kao i njegovi prethodnici. Kao središnji temelj za moralno opravdanje rata ne uzima ni božanske zakone, ni *ius gentium* kao Grotius, već upotrebljava pojam individualnih ljudskih prava. Smatra da su ljudska prava najbolja osnova za teoriju pravédnog rata te da mogu poslužiti kao vodilja za odluke i djelovanja u ratu.⁹⁵

Kao i većina teoretičara pravédnog rata, i Walzer inzistira na razlikovanju pravila *in bello* od pravila *ad bellum*. Prema Walzeru, pravédan rat je onaj koji se vodi kao odgovor na agresiju koja je počinjena protiv te države ili individualnih prava. Agresiju definira kao svaku upotrebu sile ili prijetnju silom neke države protiv suverenosti ili teritorijalne cjelovitosti druge države.⁹⁶ Takvo shvaćanje je blisko korijenima *ad bellum* koja je postavio Augustin, a koja podrazumijevaju neku nepravdu koja je počinjena državi koja radi obrane ulazi u rat. Time Walzer razvija i teoriju agresije koja je zasnovana na legalističkoj paradigmi, koja se sastoji od nekoliko kriterija. Walzer smatra da postoji međunarodna zajednica suverenih država koja ima zakon kojim se potvrđuju prava država na teritorijalnu cjelovitost i suverenost. U toj teoriji definira čin agresije kao što je ranije navedeno te je smatra kriminalnim djelom. Postoje dva načina nasilnog odgovora na agresiju koji su opravdani, a to su rat u samoobrani i rat primjene

⁹⁴ Simeunović, *op. cit.*, str. 188.

⁹⁵ Buzar, *op. cit* (2020), str. 118.

⁹⁶ Orend, B., *Just and Lawful Conduct in War: Reflections on Michael Walzer*, 2001., Law and Philosophy, vol. 20, no. 1, str. 1-30, str. 1.

zakona od napadnute države ili druge članice međunarodne zajednice. Samo počinjeni čin agresije može opravdati rat, a državu agresora se može i kazniti nakon što bude vojno poražena.⁹⁷

Što se tiče uvjeta da samo agresija može opravdati rat, Walzer navodi i neke iznimke u kojima je dopušteno da država pokrene rat čak i kada nije prethodio čin agresije protiv te države. To su slučajevi prilikom pokreta nacionalnog oslobođenja, u slučaju protuintervencije za vrijeme građanskog rata te kada država teže krši ljudskih prava svojih građana (primjerice, u slučaju porobljavanja ili masakra).⁹⁸ Osim navedenog, kao kriterije navodi da rat treba biti posljednje sredstvo koje se poduzima, da ga treba javno objaviti odgovarajući autoritet države, da treba postojati određena šansa za uspjeh u ratu, da se vodi ispravnom namjerom i da se poštuje načelo proporcionalnosti koristi i štete. Walzer smatra da ne treba stati na tome nakon što utvrdimo da je država koja je ušla u rat poštovala ta načela. Iako je država započela rat poštivajući uvjete *ad bellum*, može se dogoditi da država vodi rat na nepravedan način. Iz toga proizlazi da teorija pravednog rata inzistira na moralnoj dosljednosti između sredstava i ciljeva s obzirom na ponašanje u vrijeme rata.⁹⁹

Ius in bello su pravila koja se odnose na vođenje rata i omogućavaju da se procijeni opravdanost pojedinih činova i načina ratovanja. Walzer kao zastupnik tradicionalističkog pristupa pravednom ratu, smatra ključnim načelo moralne jednakosti vojnika. Smatra da vojnici ne mogu snositi odgovornost za započinjanje rata jer je rat pitanje koje ne ovisi o njima samima nego o odluci glavarara države. No, smatra kako vojnici mogu biti kažnjeni za zločine koje su počinili tijekom rata. Za vojnike vrijede jednaka prava u ratu, bez obzira nalaze li se na pravednoj ili nepravednoj strani.¹⁰⁰ Razlikovanje legitimnih i nelegitimnih ratnih meta u ratu zasniva se na diskriminaciji između boraca i civilnog stanovništva. Tvrdi da vojnici i određeni civili mogu biti namjerno napadnuti, dok ostalo civilno stanovništvo ne smije. To proizlazi iz toga što vojnici i ta određena grupa civila koji mogu biti legitimne mete imaju zajedničku osobinu, a to je uključenost u ratna zbivanja. Ostatak većinskog civilnog stanovništva nije toliko uključeno u rat, stoga ih ne treba smatrati legitimnim metama.¹⁰¹ Walzer smatra kako svaki pojedinac ima pravo da ne bude meta napada, osim u slučaju da se tog imuniteta odrekne time što postane prijetnja drugima zbog svojih postupaka. Vojnici postaju prijetnja drugima samim

⁹⁷ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 124-125.

⁹⁸ Buzar, *op. cit.* (2020), str. 125.

⁹⁹ Orend, *op. cit.*, str. 2.

¹⁰⁰ Simeunović, *op. cit.*, str. 174.

¹⁰¹ Primoratz, I., *Michael Walzer's Just War Theory: Some Issues of Responsibility*, 2002., *Ethical Theory and Moral Practice*, vol. 5, no. 2, *Pardoning Past Wrongs*, str. 221-243, str. 222.

ulaskom u rat i time se odriču svog imuniteta te postaju mete napada u ratu. Postoji moralna obveza zaraćenih strana u ratu da se pridržavaju pravila *ad bellum* i *in bello*.¹⁰²

Walzer spominje primjer Hitlerovog generala, Erwina Rommela, za kojeg smatra da mu treba na određeni način odati priznanje. Naime, on se borio za moralno potpuno neobranjiv i nepravedan cilj, ali se ipak i s vojnog i s moralnog gledišta borio pravedno. Primio je zapovijed da ubije neprijateljskog vojnika koji je uhvaćen umjesto da ga zarobi te je tu zapovijed odbio. Prema Walzeru, rješenje tog paradoksa se nalazi upravo u uspostavljanju razloga za započinjanje rata (*ius ad bellum*) i prava u ratu (*ius in bello*).¹⁰³

Ostali kriteriji dobrog ponašanja u vrijeme ratovanja koje Walzer smatra bitnim su proporcionalnost sile i zabrana oružja koja su *mala in se*. Walzer smatra da vojske ne bi trebale upotrebljavati oružja koja šokiraju moralnu savjest čovječanstva.¹⁰⁴

Michael Walzer je jedan od prvih teoretičara koji je ukazao na važnost moralnog razlikovanja pravila *ad bellum* i *in bello*, iako nije bio prvi koji se bavio razlozima iz pojedinih kategorija. Njegovo shvaćanje rata proizlazi iz postojeće tradicije koja se počela razvijati nakon potpisivanja Westfalskog mira 1648. godine. Zasigurno je jedan od najutjecajnijih teoretičara pravednog rata u suvremeno doba što se ugleda i u tome što su u Ženevsku konvenciju iz 1949. uvrštena tri pravila *ius in bello* koja su bliska Walzerovim principima.¹⁰⁵

¹⁰² Simeunović, *op. cit.*, str. 174.

¹⁰³ Primoratz, *op. cit.*, str. 223.

¹⁰⁴ Orend, *op. cit.*, str. 29.

¹⁰⁵ Simeunović, *op. cit.*, str. 175.

4. RAZVOJ PRAVA ORUŽANIH SUKOBA U SUVREMENOM MEĐUNARODNOM PRAVU

U 18. stoljeću dolazi do razvoja pozitivističke misli, stvaranja suverenih europskih država i uspostave ravnoteže moći među državama te se od tada povlači rasprava o teoriji pravednog rata. Nakon Prvog svjetskog rata koji je uzdrmao uspostavljenu ravnotežu moći među državama međunarodne zajednice, ponovno se javljaju pitanja vezana uz pravednost, odnosno nepravednost rata. Odmicanjem 20. stoljeća, elementi doktrine pravednog rata vraćaju se na međunarodnu scenu.¹⁰⁶

Počeci međunarodnog humanitarnog prava pojavljuju se u 19. stoljeću kada se počinju javljati međunarodni ugovori koji uređuju rat i samo ratovanje, kao i pitanja koja se odnose na zaštitu žrtava u ratu. Najveći doprinos humanizaciji ratovanja dao je Jean Henry Dunant, svjedok bitke kod Solferina koja je rezultirala velikim brojem poginulih i ranjenih zbog nedostatka liječničke pomoći na ratnom polju. Stoga on predlaže osnivanje organizacije koja bi pružala medicinsku skrb vojnicima te zajedno s istomišljenicima 1863. godine osnivaju Odbor petorice, međunarodnu organizaciju za pomoć vojnicima koji su ranjeni u ratu. Navedeni odbor 1876. godine postaje Međunarodni odbor Crvenog križa. Na njihov poticaj, saziva se Kongres u Ženevi 1864. godine koji rezultira usvajanjem Konvencije za poboljšanje položaja ranjenih vojnika u ratu te taj događaj predstavlja rođenje međunarodnog humanitarnog prava.¹⁰⁷

Ulaskom u razdoblje najnovijeg doba, javljala se još veća potreba za prevencijom budućih ratnih sukoba i uređenjem pravila ratovanja. Sazvane su Haške mirovne konferencije 1899. i 1907. godine, koje su rezultirale brojnim konvencijama i deklaracijama koje su označile prekretnicu u razvoju međunarodnog ratnog prava.¹⁰⁸ Međunarodno pravo je još do prošlog stoljeća jednostranu uporabu sile smatralo subjektivnim pravom države. Pravo na rat (*ius ad bellum*) smatralo se jednim od obilježja neovisnosti države. I tada su države morale imati ozbiljan razlog za pokretanje rata. Na drugoj Haškoj mirovnoj konferenciji 1907. godine usvojena je Porterova konvencija koja je predstavljala prvi ozbiljniji pokušaj ograničavanja jednostrane uporabe sile. Naime, u njoj je sadržana Calvo, odnosno Drago doktrina koja državama koje su stranke konvencije zabranjuje samopomoć upotrebom sile radi utjerivanja

¹⁰⁶ Đipalo, *op. cit.*, str. 66.

¹⁰⁷ Degan, V. Đ., *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000., str: 802.

¹⁰⁸ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, 2006., str. 126.

potraživanja vlastitih državljana prema drugoj državi, osim ako ta država nije prihvatila arbitražu ili ne izvršava arbitražnu presudu.¹⁰⁹

Još u srednjem vijeku, neki filozofi su smatrali da je potrebno osnivanje neke zajednice kojoj bi cilj bio osiguranje mira. Unatoč ranijim pokušajima, najozbiljniji poticaj za osnivanje takve organizacije probudio je Prvi svjetski rat te Woodrow Wilson, predsjednik SAD-a. Godine 1919. osniva se Liga Naroda kojoj je glavni cilj osiguranje međunarodnog mira i sigurnosti te očuvanje mira koji je postignut mirom u Versaillesu.¹¹⁰ Paktom Lige naroda države potpisnice su se obvezale na izbjegavanje rata. Liga naroda je imala zadatak čuvati mir među narodima i državama te je državama potpisnicama nametnula obvezu mirnog rješavanja spora.¹¹¹

Ni Liga naroda ni njezin Pakt nisu pridonijeli potpunoj zabrani jednostrane uporabe sile. Tek je Briand-Kelloggov pakt iz 1928. godine odbacio rat kao sredstvo nacionalne politike te je po prvi puta u povijesti agresivni rat zabranjen međunarodnim ugovorom. No, ta zabrana je bila obveza samo među državama koje su bile članke Pakta, stoga zabrana nije bila opća, nego je rat ostao dopušten među državama koje nisu bile potpisnice Pakta.¹¹²

Nakon Drugog svjetskog rata i svih strahota koja je on donio, nužna je bila revizija dosadašnjeg ratnog prava i njegov detaljniji razvoj. Sazvana je diplomatska konferencija na kojoj su 1949. godine donesene četiri Ženevske konvencije koje uređuju pitanje zaštite žrtava rata. Upravo zbog toga što je u njima naglasak bio na zaštiti žrtava, umjesto termina ratno pravo, u praksi se počeo koristiti termin humanitarno pravo. Haške konvencije, koje se bave načinom i sredstvima ratovanja, i Ženevske konvencije srasle su u jedinstveni sustav na kojem se danas temelji međunarodno humanitarno pravo.¹¹³

Tijekom i nakon završetka Drugog svjetskog rata ponovno se razvija ideja o stvaranju svjetske organizacije čija će temeljna zadaća biti osiguranje i očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti, odnosno sprječavanje oružanih sukoba. Osnivaju se Ujedinjeni narodi, koji služe kao središte za suradnju na međunarodnom planu. Temeljni akt Ujedinjenih naroda je Povelja Ujedinjenih naroda koja je označila novu etapu u razvoju međunarodnog prava, a uvelike u međunarodnog ratnog prava.¹¹⁴ Apsolutna i konačna zabrana rata uređena je Poveljom

¹⁰⁹ Lapaš, D., *Neka razmišljanja o dopustivosti jednostrane upotrebe sile u suvremenom međunarodnom pravu*, 2010., Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 1 no. 1, str. 29-52, str. 31.

¹¹⁰ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Lapaš, D.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 2*, Zagreb, 2012., str. 113.

¹¹¹ Đipalo, *op. cit.*, str. 68.

¹¹² Lapaš, *op. cit.* (2010), str. 32.

¹¹³ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 128-129.

¹¹⁴ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 1*, Zagreb, 2010., str. 54.

Ujedinjenih naroda.¹¹⁵ Pod okriljem Ujedinjenih naroda, došlo je do kodifikacije raznih dijelova međunarodnog prava na temelju postojećih pravila, običaja i općih načela. Tako je došlo do kodifikacije prava međunarodnih ugovora, zaštite ljudskih prava, prava mora, diplomatskog i konzularnog prava, ali i prava oružanih sukoba.¹¹⁶

Međunarodno pravo oružanih sukoba sadrži pravila kojima se uređuju odnosi između subjekata međunarodnog prava u vezi s ratom i za vrijeme oružanog sukoba. Danas je rat suvremenim međunarodnim pravom zabranjen te se više ne smatra pravom svake suverene države (*ius ad bellum*). Također, osim rata, danas je zabranjena i svaka upotreba sile i prijetnja silom. Napadački rat je zabranjeno pokretati te se smatra povredom međunarodnog prava i kažnjava se kao zločin. No, dopuštena je obrana od napada koja je podvrgnuta određenim pravilima i ograničenjima. Kao što je u radu prikazano, već od rane povijesti se raspravlja o pravilima i ograničenjima u ratovanju (*ius in bello*) kojih su se zaraćene strane trebale pridržavati. Protekom vremena, broj tih ograničenja se povećavao sa željom da se spriječe okrutnosti pri vođenju rata. Cilj je bila humanizacija ratovanja te su na tom putu doprinijele Haške i Ženevske konvencije kao i brojne druge koje uređuju drugi aspekte *ius in bello*. Potpuna humanizacija rata u današnje vrijeme pokazala se nemogućom, jer bi za nju bilo potrebno potpuno ukloniti oružane sukobe i rat.¹¹⁷

Između suprotstavljenih interesa humanizacije ratovanja i potrebe za vođenjem rata, proizašla su najvažnija opća pravila međunarodnog prava koja se primjenjuju na oružane sukobe: ta pravna pravila se primjenjuju jednako na sve zaraćene stranke, potreba razlikovanja između civila i boraca, zaraćene stranke nisu slobodne u izboru načina i sredstava ratovanja te pravilo da se sve osobe koje su pogođene ratom nalaze pod zaštitom onih međunarodnopravnih načela koji proizlaze iz običaja, načela čovječnosti i zahtjeva javne savjesti (tzv. Martensova klauzula).¹¹⁸

Međunarodno ratno pravo pokriva većinu aspekata ratovanja, a najviše govori o pravilima *in bello*. Ono regulira i sam početak rata koji zahtjeva prethodnu objavu rata koja mora biti obrazložena i nedvosmislena. Osim toga, bavi se i uređenjem završetka sukoba, primirjem i mirovnim ugovorima te sankcijama zbog kršenja međunarodnog ratnog prava.¹¹⁹ Što se tiče ograničenja u ratovanju, ona proizlaze iz toga da strane koje sudjeluju u sukobu nemaju neograničeno pravo pri izboru sredstava i načina ratovanja. Ograničenja možemo

¹¹⁵ Đipalo, *op. cit.*, str. 69.

¹¹⁶ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2010), str. 39-43.

¹¹⁷ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 124-125.

¹¹⁸ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 125.

¹¹⁹ Mališa; Gracin, *op. cit.*, str. 446.

podijeliti u četiri kategorije: s obzirom na osobe, stvari (objekte), vrste oružja i način vođenja borbe. Ograničenja s obzirom na osobe odnosi se na zaštitu civilnog stanovništva u ratu jer se rat vodi samo između protivničkih oružanih snaga. Civilno stanovništvo se ne smije napadati, a kasnije je uvedeno pravilo i o zaštiti civilnih dobara. Teoretičari pravednog rata također su kroz stoljeća inzistirali na razlikovanju boraca i civila. Haški pravilnik iz 1907. godine i Protokol I. uz Ženevske konvencije uveli su pravilo da ranjenici, bolesni, osobe bez oružja te ratni zarobljenici ne mogu biti predmet napada.¹²⁰ Ograničenja vezana uz objekte zabranjuju napadanje određenih objekata. Zabranjeno je napadati nevojna mjesta, kulturne objekte i kulturne spomenike, nebranjena mjesta, vojne bolnice i brodove koji prevoze ranjenike, mjesta namijenjena bogoslužju ili umjetnosti te okoliš.¹²¹

Iz obveze razlikovanja između civila i boraca u sukobu te zabrane prouzrokovanja nepotrebnih patnji boraca, dvaju temeljnih načela međunarodnog prava oružanih sukoba, izvodimo i temeljna pravila o zabrani određene vrste oružja. Zabranjeno je oružje koje ne može razlikovati civilne i vojne ciljeve te upotreba oružja koja boricima prouzrokuju veće patnje od onih koje su neizbježne za postizanje vojnih ciljeva. Takvo razmišljanje rezultiralo je donošenjem brojnih konvencija kojima se zabranjuje upotreba određenog oružja.¹²² Konvencionalno oružje koje je zabranjeno u suvremeno doba su: projektili koji teže manje od četiristo grama, a koji su eksplozivni ili sadrže rasprskavajuće ili zapaljive tvari, zatim dum-dum meci, koji se rašire ili spljošte u ljudskom tijelu, otrovi i otrovna oružja, polaganje mina, napalm i druge vrste zapaljivog oružja, zasljepljujuće lasersko oružje te oružje koje služi za nanošenje povreda ljudskom tijelu svojim fragmentima koje se ne mogu otkriti rentgenskim zrakama.¹²³

Također, zabranjeno je i oružje za masovno uništavanje. U tu kategoriju spadaju otrovni, zagušljivi i slični plinovi, kemijsko oružje, biološko oružje te nuklearno oružje.¹²⁴ Ograničenja koja se odnose na način vođenja rata temelje se na općeprihvaćenom načelu ratnog prava, a to je zabrana perfidnih načina i sredstava ratovanja. Haški pravilnik iz 1907. godine dodatno je uredio metode ratovanja koje smatra neprihvatljivima, a to su: izdajničko ranjavanje ili ubijanje neprijatelja, izjava da se neće davati milost, perfidija i slični načini lukavstava, zapljena i razaranje imovine neprijatelja, pljačka grada ili nasilja te špijunaža. Zabranjeno je i zloupotrebljavati neprijateljsku zastavu, uniformu ili vojne znakove kao i bijelu zastavu koja

¹²⁰ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 146.

¹²¹ Degan, *op. cit.*, str. 854-861.

¹²² Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 156.

¹²³ Degan, *op. cit.*, str. 858-861.

¹²⁴ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 161-162.

simbolizira predaju u ratu. Ratne varke načelno nisu zabranjene, ali varka ne smije biti perfidna. Protokol I. iz 1977. godine koji je donesen uz Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata definira perfidiju kao radnje kojima se zadobiva povjerenje neprijatelja da bi ga se uvjerilo da ima pravo na zaštitu ili obvezu da pruži zaštitu na temelju međunarodnopravnih pravila, s namjerom da se to povjerenje naposljetku iznevjeri.¹²⁵

Zaključno, *ius ad bellum* u suvremenom međunarodnom humanitarnom pravu se odnosi na uvjete pod kojima se države mogu upustiti u rat ili upotrijebiti oružanu silu. Poveljom Ujedinjenih naroda utvrđena je zabrana upotrebe sile među državama te iznimke od te zabrane (pravo svake države na samoobranu i odobrenje UN-a za upotrebu sile) te to čini temeljne komponente pravila *ad bellum*. *Ius in bello*, kao što je prethodno navedeno, regulira pravila ponašanja zaraćenih strana tijekom oružanog sukoba. Cilj tih pravila je smanjenje patnje u ratu te zaštita žrtava i civilnog stanovništva.

4.1. Osiguranje mira po Povelji UN-a

Nakon Drugog svjetskog rata, konačna i apsolutna zabrana rata uređena je Poveljom Ujedinjenih naroda u članku 2. točka 4. Time je zabrana rata i svaka jednostrana upotreba sile dobila svoje mjesto u kogentnom međunarodnom pravu.¹²⁶ Glavna zadaća i svrha Ujedinjenih naroda bila je održavanje mira, što se i navodi u članku 1. Povelje. Kako bi se ostvario taj cilj, uspostavljena su preventivna i represivna sredstva i tako očuvao mir. Poveljom je rat zabranjen, iako je dopuštena samoobrana od oružanog napada. Organizacija Ujedinjenih naroda ima čvrstu strukturu i jasno određene obveze država članica, što nije bio slučaj s pretečama te organizacije. Države članice imaju dužnosti i s obzirom na dužnost suzdržavanja od rata, ali i s obzirom na aktivno djelovanje kako bi se spriječio rat.¹²⁷ Članak 2. točka 4. Povelje navodi obvezu da se države članice u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od upotrebe sile ili prijetnje silom koja se uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države ili koje su na bilo koji način protivne ciljevima Ujedinjenih naroda.¹²⁸ Točka 6. istog članka navodi kako organizacija Ujedinjenih naroda osigurava da države koje nisu članice Ujedinjenih naroda postupaju u skladu s načelima navedenim u Povelji koliko je potrebno za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Iz toga proizlazi da nedostatak koji je postojao u Briand-Kelloggovom paktu nije ponovljen te da se zabrana upotrebe sile odnosi na cjelokupnu

¹²⁵ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 163-165.

¹²⁶ Lapaš, D., *Pravo na upotrebu sile u suvremenom međunarodnom pravu*, 2016., Filozofska istraživanja, vol. 36. no. 4., str. 659-678, str. 662.

¹²⁷ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 66.

¹²⁸ *Povelja Ujedinjenih naroda*, Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 15/1993.

međunarodnu zajednicu, a ne samo na države članice.¹²⁹ Ujedinjeni narodi u svakom slučaju koji bi mogao dovesti do narušenja i opasnosti za mir, imaju pravo i dužnost reagirati radi očuvanja mira, što je uređeno u glavi VI. Povelje. U slučaju prijetnje miru, prije nego li dođe do agresije ili narušenja mira, Ujedinjeni narodi postupaju prema pravilima navedenima u glavi VII. Povelje, kojom se uređuju kolektivne mjere.¹³⁰

Povelja uvijek zajedno ističe mir i sigurnost međunarodne zajednice, iz čega proizlaze šire zadaće Ujedinjenih naroda od samog održavanja mira. Unošenjem brige za međunarodnu sigurnost se proširuje mogućnost djelovanja Ujedinjenih naroda. Jedina granica za Ujedinjene narode na tom polju je načelo neintervencije. Prema tom načelu, Ujedinjeni narodi se ne smiju uplitati u pitanja koja po svojoj biti spadaju u isključivu unutarnju nadležnost države. No i to načelo je ograničeno u slučaju prisilnih mjera koje poduzima Vijeće sigurnosti sukladno glavi VII.¹³¹ Ipak, upotreba sile nije u potpunosti izbrisana iz života međunarodne zajednice te je na temelju Povelje dopuštena u dva slučaja. Prvi slučaj je samoobrana, a drugi je kolektivna akcija Ujedinjenih naroda ukoliko dođe do prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije.¹³²

4.2. Pravo država članica na samoobranu

Pravo država na samoobranu je jedina dopuštena uporaba sile, odnosno jedina iznimka od zabrane uporabe sile koja je priznata Poveljom Ujedinjenih naroda i međunarodnim pravom. Poveljom je predviđena i uporaba sile uz dopuštenje Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.¹³³ Državama je priznato korištenje prava na samoobranu u slučaju oružanog napada te je uređeno člankom 51. Povelje Ujedinjenih naroda.

Članak 51. Povelje navodi: "Ništa u ovoj Povelji ne dira u prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekog člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje članovi poduzmu u vršenju toga prava samoobrane odmah se dojavljaju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da temeljem ove Povelje djeluje svakog trenutka na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti."¹³⁴ Sukladno tom članku, pravo na individualnu ili kolektivnu samoobranu je priznato kao prirodno (prirođeno) pravo država članica Ujedinjenih naroda.

¹²⁹ Đipalo, *op. cit.*, str. 69.

¹³⁰ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 66.

¹³¹ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 67.

¹³² Đipalo, *op. cit.*, str. 69.

¹³³ Seršić, M., *Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana*, 2007., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 57 No. 2, str. 271-290., str. 271.

¹³⁴ *Povelja Ujedinjenih naroda*, Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 15/1993.

Međutim, uporaba sile pri izvršavanju tog prava je opravdana i zakonita samo ako je poduzeta pod određenim uvjetima koji su propisani međunarodnim pravom. Sama odredba članka 51. Povelje ne daje precizne uvjete prava na samoobranu, stoga je za njeno razumijevanje potrebno identificirati pojam oružanog napada, odnosno čina koji po svom intenzitetu, trajanju i posljedicama predstavlja oružani napad u kontekstu spomenutog članka. Odgovori na ta pitanja proizlaze iz teorije međunarodnog prava i prakse međunarodnih sudova.¹³⁵ Države ponekad nastoje opravdati samoobranu različitim tumačenjima početka oružanog sukoba, iako navedena odredba Povelje jasno dopušta samoobranu samo u slučaju oružanog napada, odnosno kada se takav napad već dogodio. Time si pokušavaju što ranije pridobiti pravo na primjenu tog prava na samoobranu, ali i proširuju sadržaj pojma oružanog napada.¹³⁶ Iako sama Povelja ne definira pojam oružanog napada, u kontekstu članka 51. Povelje, oružani napad predstavlja granicu neprijateljskih aktivnosti ispod koje nije dopušteno pribjegavanje upotrebi sile. Članak 2. točka 4. Povelje Ujedinjenih naroda govori o zabrani upotrebe sile, dok članak 51. spominje oružani napad, uži pojam od upotrebe sile. Svaki oružani napad se smatra upotrebom sile i povredom članka 2. točke 4., dok se sila može upotrijebiti i bez da se time počini oružani napad, iako će dovesti do kršenja zabrane upotrebe sile.¹³⁷

Povelja zapravo nudi samoobranu samo kao odgovor na oružani napad, ali ne i za neki drugi oblik upotrebe sile koja nije oružani napad. Oružanim napadom koji bi opravdao samoobranu se u pravilu smatra napad znatnijeg intenziteta koji je usmjeren protiv teritorijalne cjelovitosti i suverenosti države koja je napadnuta. Potrebno je da takav napad ugrožava stanovništvo napadnute države ili druge resurse i interese koji su za državu značajni. Dakle, bitna karakteristika oružanog napada koja ga razlikuje od drugih vrsta upotrebe sile je intenzitet. To potvrđuje i Međunarodni sud u presudi o naftnim platformama iz 2003. godine u kojoj je utvrdio da oružani napad manjeg intenziteta ne opravdava djelovanje u samoobrani, iako su ga poduzele oružane snage druge države. Sud u toj presudi navodi i specifičnu namjeru nanošenja povrede, kao još jedan uvjet koji je potreban kako bi se napad smatrao oružanim u smislu članka 51. te se pretpostavlja da je samo poduzimanje napada dokaz namjere za nanošenje povrede.¹³⁸

Talijanski pravnik Antonio Cassese navodi nekoliko uvjeta i ograničenja koje se trebaju poštivati kako bi samoobrana bila dopuštena: 1) upotreba sile u samoobrani treba biti poduzeta

¹³⁵ Rusan Novokmet, R., *Upotreba oružane sile kao odgovora na terorističke napade u kontekstu prava na samoobranu*, 2018., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 68 no. 3-4, str. 587-613., str. 590.

¹³⁶ Lapaš, *op. cit.* (2016), str. 666.

¹³⁷ Perišić, P., *Preventivna samoobrana i međunarodno pravo*, 2014., Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 51, str. 509-525, str. 511-512.

¹³⁸ Perišić, *op. cit.*, str. 513.

neposredno nakon napada, ne ostavljajući vremena ni prostora za biranje drugog sredstva obrane; 2) cilj samoobrane mora biti isključivo odbijanje oružanog napada; 3) sila koja je primijenjena treba biti razmjerna cilju odbijanja napada; 4) upotreba sile treba prestati čim prestane napad ili kada Vijeće sigurnosti poduzme određene mjere; 5) države koje se koriste pravom samoobrane dužne su poštivati temeljna načela međunarodnog prava kojima se uređuju oružani sukobi i zaštita onih koji sudjeluju u njima. Pravo na samoobranu je ograničeno načelom nužnosti, proporcionalnosti i neposrednosti. Samoobrana ne može imati punitivnu svrhu ili biti mjera kojom se napadnuta država osvećuje državi napadaču. Cilj države koja upotrebljava silu u samoobrani treba biti zaustavljanje i odbijanje oružanog napada.¹³⁹

Definiranjem i karakterom oružanog napada bavio se Međunarodni sud i u slučaju *Nikaragva*. Sud je istaknuo da treba razlikovati teže oblike upotrebe sile koji čine oružani napad od manje teških oblika. Istaknuo je također i intenzitet kao bitnu karakteristiku oružanog napada te naglasio razliku između pograničnih sukoba i oružanih napada. Iz takvog razmišljanja o oružanom napadu proizlazi da samoobrana može biti upotrijebljena samo kao odgovor na protupravnu upotrebu sile značajnijeg intenziteta, a ne protiv svakog oblika upotrebe sile.¹⁴⁰

Teroristički napadi u suvremeno doba su sve učestaliji iako postoje od davnina te se danas smatraju jednom od najvećih prijetnji miru i sigurnosti. Norme međunarodnog prava u okviru Ujedinjenih naroda inkriminiraju terorizam i odgovornost terorističkih organizacija, ali i nameću državama obvezu da se bore protiv terorizma te obvezu da uskraćuju svaku potporu teroristima. Nakon terorističkih napada na New York i Washington, riječ "rat" se sve češće spominje u deklaracijama i djelima pravnika kada se govori o jednostranoj upotrebi sile nekih država koje su usmjerene protiv terorističkih organizacija i njihovih članova, ali i protiv država koje su optužene za podržavanje terorizma.¹⁴¹ No, u suvremenom međunarodnom pravu pravna osnova za jednostranu upotrebu sile postoji samo u samoobrani. Iz tog razloga, doktrina *bellum iustum* se koristi kao opravdanje i metappravna osnova za takve akcije. Ujedinjeni narodi terorističke akte nikada nisu proglasili agresijom stoga određeni autori smatraju da pozivanje na samoobranu u kontekstu terorističkih napada nije utemeljeno. Smatraju da su teroristički čini sporadični čini nasilja te da njihova namjera nije ratovanje (*animus belligerendi*), već stvaranje straha u svijetu s ciljem ostvaranje vlastitih političkih ciljeva te ih to razlikuje od čina agresije. Prema tome, takozvani "rat protiv terorizma" se može kvalificirati "ratom" samo u djelima

¹³⁹ Rusan Novokmet, *op. cit.*, str. 591.

¹⁴⁰ Perišić, *op. cit.*, str. 514.

¹⁴¹ Lapaš, D., "Rat protiv terorizma" – *novi bellum iustum*, *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, no. 14, 2007., str. 111-130., str. 111.

politologa ili filozofa, ali u međunarodnoj literaturi ne. Međunarodno pravo se suprotstavlja terorizmu svojim sekundarnim normama, tako što izdiže počinitelje i nedržavne entitete na razinu neposrednih adresata tih normi, no u međunarodnom pravu se svaka upotreba sile nužno ne smatra ratom. Jednostrana upotreba sile u okviru Ujedinjenih naroda dopuštena je samo kao odgovor na agresiju, što teroristički čin ipak nije. Aktiviranje mehanizma uspostavljenog glavom VII. Povelje, pa unutar njega i kolektivnih mjera, čini se na razini sekundarnih normi prava Ujedinjenih naroda te predstavlja zapravo jedini oblik dopustive upotrebe sile u borbi protiv terorizma i terorističkih organizacija. Takve mjere bi tada trebale biti usmjerene isključivo protiv terorista i iskorištene kao pomoć državi s čijeg teritorija teroristi djeluju. Traženje pravnih opravdanja za uporabu sile protiv terorističkih organizacija unutar postojećeg okvira međunarodnog prava smatra se uvjerljivijim od protezanja klasičnih pravnih koncepata kao što su samoobrana ili agresija.¹⁴² Stoga, autori koji zadržavaju tradicionalni stav smatraju da se "*rat protiv terorizma*" ne može smatrati novim "*bellum iustum*" jer se protivi kogentnim normama međunarodnog prava, a posebno članku 2. stavka 4. Povelje.¹⁴³

4.3. Upotreba sile po odobrenju Vijeća sigurnosti u slučaju prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije

Glava VII. Povelje Ujedinjenih naroda uređuje slučajeve u kojima Ujedinjeni narodi trebaju stupiti u stvarnu akciju radi očuvanja ili uspostave mira. To će biti u slučajevima narušenja mira, prijetnje miru ili čina agresije.¹⁴⁴ Načelo neintervencije drugih država i Ujedinjenih naroda u unutrašnju nadležnost države ne dira u primjenu prisilnih odredbi iz glave VII. To je karakteristično u situacijama kada značaj nekog nemeđunarodnog oružanog sukoba prijete prelaskom nacionalnih okvira i utjecajem na međunarodnu zajednicu. Kolektivnoj akciji mogu doprinijeti vojne i političke implikacije tih oružanih sukoba, ali i drugi razlozi kao što su zaštita ljudskih prava.¹⁴⁵ Ako dođe do narušenja mira, prijetnje miru ili čina agresije, Ujedinjeni narodi poduzimaju kolektivne mjere koje se određuju prema naravi potrebe. Potrebu ocjenjuje Vijeće sigurnosti, organ Ujedinjenih naroda, a u nekim situacijama potrebu može ocjenjivati i Opća skupština. U skladu s mjerama uređenim u glavi VII. Povelje i koje odredi Vijeće sigurnosti, sve države članice Ujedinjenih naroda dužne su postupiti po zahtjevu Vijeća

¹⁴² Lapaš, *op. cit.* (2007.), str. 124-127.

¹⁴³ Lapaš, *op. cit.* (2007.), str. 127-129.

¹⁴⁴ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 77.

¹⁴⁵ Fabijanić Gagro, S., *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, 2008., Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 29, no. 2, str. 1067-1092, str. 1074.

sigurnosti i pružiti pomoć.¹⁴⁶ Inicijativa za stupanje u kolektivnu akciju može biti predložena od jedne od stranaka u sukobu, pa čak i od nečlanice ako se radi o jednoj od strana u sukobu, od svake države članice Ujedinjenih naroda te od Opće skupštine i glavnog tajnika Ujedinjenih naroda. Ukoliko nema pretpostavki za stupanje u akciju, ne može doći do poduzimanja kolektivnih mjera. Kolektivna akcija se razlikuje od odgovarajućih akcija drugih država po tome što je njezin karakter izvođenja u skladu s općim interesom Ujedinjenih naroda. Cilj kolektivne akcije uvijek treba biti obustava neprijateljstva i mirno rješavanje sporova, sve s ciljem održavanja međunarodnog mira i sigurnosti.¹⁴⁷

Kolektivna akcija Ujedinjenih naroda nekad i neće biti potrebna. U nekim slučajevima je dovoljno da Vijeće sigurnosti upozori onoga tko prijeti ili narušava mir da obustavi te radnje i posavjetuje ga što da u tu svrhu učini. Članak 25. Povelje navodi kako pozvane stranke su dužne provesti ono što od njih traži Vijeće sigurnosti. Ukoliko stranke ne postupe u skladu s upozorenjima Vijeća sigurnosti, dolazi do potrebe odlučivanja o poduzimanju kolektivnih mjera. Vijeće sigurnosti izabire mjere razmjerno naravi potrebe te one za koje smatra da su u određenoj situaciji najprikladnije. Mjere mogu biti preventivne s ciljem da uklone prijetnju miru, ali mogu biti i represivne, ako je međunarodni mir već narušen. Vrste mjera koje Vijeće sigurnosti može izabrati, ali i međusobno kombinirati su: mjere u kojima ne dolazi do upotrebe sile, upotreba sile s ciljem zastrašivanja ili prijetnje, primjena sile bez borbe te upotreba oružane sile, odnosno pokretanje vojne operacije. Države članice dužne su provoditi mjere koje odredi Vijeće sigurnosti zbog kogentnosti odluka Vijeća sigurnosti koje su donesene prema glavi VII. Povelje. Obzirom da Povelja nije prihvatila sustav međunarodne vojske, oružane snage kojima se stupa u kolektivnu akciju sastavljaju se od kontingenata koje daju države članice Ujedinjenih naroda.¹⁴⁸

Do formiranja sustava kolektivne sigurnosti došlo je iz razloga što svjetski mir nije smio biti doveden u pitanje. Kao organizirani sustav postupaka i mehanizama za osiguranje mira u međunarodnoj zajednici trebao je postaviti granice i način na koji se sila može upotrijebiti protiv agresora i koja je kao takva ne samo dopustiva, nego su države članice i vezane sustavom kolektivnih mjera koje odredi Vijeće sigurnosti. Sustav kolektivne sigurnosti na prethodno opisani način nije uspio te je u suvremenom svijetu i dalje pristupna stalna opasnost izbijanja i širenja oružanih sukoba.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 77.

¹⁴⁷ Fabijanić Gagro, *op. cit.*, str. 1074-1075.

¹⁴⁸ Andrassy; Bakotić; Seršić; Vukas, *op. cit.* (2006), str. 78-80.

¹⁴⁹ Lončar, A., *Koncept kolektivne sigurnosti i mirovne operacije Ujedinjenih naroda*, 2011., *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, vol. 45. no. 90., str. 31-48., str. 41.

5. ZAKLJUČAK

Rat je zlo koje nepotrebno uništava mir na međunarodnoj razini. Razlika između pravednog načina ratovanja i običnog ratovanja gotovo i da ne postoji, ali ipak u moralnom smislu se razlikuju pravedno i nepravedno postupanje. Temelji teorije *bellum iustum* potječu već iz rimskog prava te se vežu uz praksu svećenika fecijala koji su prije objave rata provodili poseban postupak za kojeg su Rimljani smatrali da im osigurava naklonost bogova te da će se uz poštivanje tih procedura rat smatrati opravdanim. Taj se postupak sastojao od tri faze: *rerum repetitio*, *testatio deorum* i *indictio belli*. Teoretičari poput svetog Augustina, Tome Akvinskog i ostalih, gradili su svoje razmišljanje o pravednom ratu na temeljima teorije *bellum iustum* kakva je postojala u rimsko doba. Moralni okvir za razvitak teorije pravednog rata razvio se u duhu kršćanske misli, još za vrijeme svetog Augustina i svetog Tome Akvinskog. Mnoštvo teoretičara pravednog rata kroz povijest je smatralo rat "nužnim zlom" i posljednjim sredstvom obrane te su nastojali ograničiti posezanje država za ratom tako što su određivali uvjete njegove dopustivosti i pravednosti. Iako je svaki teoretičar djelovao u različitom vremenu i imao različita tumačenja, gotovo svi su bili suglasni da se pravedan rat veže uz uvjet pravednog uzroka (*iusta causa*) i pravedne namjere (*recta intentio*).

Suvremena teorija pravednog rata temelji na tri kategorije pravila: *ius ad bellum*, *ius in bello* i *ius post bellum*. Pravila *ad bellum* odnose se političko vodstvo države koje odlučuje o ulasku u rat. Kako bi država mogla legitimno ući u rat mora postojati pravedan uzrok za rat, ispravna namjera države koja želi započeti rat te mjerodavan autoritet koji je donio odluku o ulasku u rat mora tu odluku i javno objaviti. Rat mora biti posljednje sredstvo obrane, odnosno tek ako nijedna metoda mirnog rješavanja spora nije dovela do primirja između dvije države. Osim navedenog, među pravila *ad bellum* spadaju i razumna nada u uspjeh u ratu te načelo proporcionalnosti. Druga kategorija, *ius in bello*, odnosi se na one koji sudjeluju u ratu i na same načine ratovanja. Prilikom ratovanja, potrebno je razlikovati borce od neboraca, pridržavati se pravila o zabrani određenih vrsta oružja, suzdržavati se od odmazde i korištenja sredstava *mala in se*. Rat će biti legitiman ako se koristi vojna sila koja je proporcionalna naravi ciljeva koji se žele ratom postići i ako se ispravno tretiraju ratni zarobljenici. *Ius post bellum* je kategorija o kojoj se raspravlja u novije doba te se odnosi na sve one koji sudjeluju u tranziciji prema miru. Neka od pravila *post bellum* za pravedan završetak rata su sklapanje i javno proglašenje mirovnog sporazuma, da su se prekršena prava uspješno obranila i potvrdila tim ratom, prikladna kazna za onu stranu koja prekrši pravila pravednog rata te izvođenje pred

međunarodni sud. Također, rat će završiti pravedno ako je udovoljeno pravilima rehabilitacije i odštete za poraženu državu.

Međunarodno pravo još u prošlom stoljeću priznavalo je jednostranu upotrebu sile kao subjektivno pravo svake države. Pravo na rat (*ius ad bellum*) bilo je jedno od osnovnih obilježja suverenosti države. Međutim, postupno su se razvijale tendencije da se rat potpuno zabrani što je i postignuto donošenjem Povelje Ujedinjenih naroda. No, iako živimo u doba zabrane upotrebe sile, očito je da se oružana sila i ratovi ipak odvijaju usprkos zabrani. Jedina dopuštena iznimka prema Povelji Ujedinjenih naroda je pravo svake države na samoobranu.

Od samih početaka teorije pravednog rata raspravlja se o pravilima i ograničenjima u ratu (*ius in bello*) kojih bi se zaraćene stranke trebale pridržavati. Nakon dva svjetska rata i okrutnosti koje su iz njih proizašle, povećavala se želja za humanizacijom ratovanja. Tome je doprinio razvoj međunarodnog humanitarnog prava i brojne Haške i Ženevske konvencije koje su uredile mnoga pravila koje se tiču načina i sredstava ratovanja te ponašanja u samom ratu (*ius in bello*). Ta brojna pravila *in bello* koja susrećemo u suvremenom međunarodnom pravu odraz su pravila koja su zagovarali i teoretičari pravednog rata.

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

- Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 1*, Zagreb, 2010.
- Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 2*, Zagreb, 2012.
- Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, 2006.
- Bederman, D. J., *Reception of the Classical Tradition in International Law: Grotius' De Iure Belli ac Pacis*, Emory International Law Review, 1996., vol. 10.
- Bellamy, A. J., *The Responsibilities of Victory: "Jus Post Bellum" and the Just War*, 2008., Review of International Studies, vol. 34. no. 4., str. 601-625.
- Buntić, M.; Musić, I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, 2014., Vukovar '91.-genocid i memoricidna baština Europske unije, str. 75-85.
- Buzar, S., *Realizam i teorija pravednog rata*, Zagreb, 2020.
- Buzar, S., *Teorija pravednoga rata sv. Tome Akvinskoga*, 2015., Obnovljeni život, vol. 70. no.3, str. 305-316.
- De Brabendere, E., *The Concept of Jus Post Bellum in International Law: A Normative Critique*, 2014., Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations, str. 123-141.
- Degan, V. Đ., *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000.
- Đipalo, S., *Pravedni rat – osvrt na staru doktrinu u suvremeno doba i slučaj ruske intervencije u Ukrajini 2014. godine*, 2015., Zagrebačka pravna revija, vol. 4 no. 1., str. 65-90.
- Eilers, C., *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*, BRILL, 2009., str. 197-227.
- Fabijanić Gagro, S., *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, 2008., Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 29, no. 2, str. 1067-1092.
- Held, H.-R., *Podrijetlo postupka legis actio per conditionem*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2017., vol. 67. no. 2., str. 197-227.
- Jovanović, M., *Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo*, 2007., Međunarodni problemi, vol. 59., no. 2-3., str. 243-265.
- Koprek, I., *Pacifizam i teorija pravednog rata*, 1991., Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, vol. 46. no. 5., str. 459-471.

Lasić, L., *Rimska vojska kao odraz društva*, Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, 2009., vol. 2. no. 2., str. 40-49, str. 48.

Lapaš, D., *Pravo na upotrebu sile u suvremenom međunarodnom pravu*, 2016., Filozofska istraživanja, vol. 36. no. 4., str. 659-678.

Lapaš, D., *Neka razmišljanja o dopustivosti jednostrane upotrebe sile u suvremenom međunarodnom pravu*, 2010., Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 1 no. 1, str. 29-52.

Lapaš, D., *“Rat protiv terorizma” – novi bellum iustum*, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, no. 14, 2007., str. 111-130.

Lončar, A., *Koncept kolektivne sigurnosti i mirovne operacije Ujedinjenih naroda*, 2011., Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 45. no. 90., str. 31-48.

Mališa, D.; Gracin, D., *Teorija pravednog rata u suvremenom sigurnosnom okruženju*, 2022., Policijska sigurnost, vol. 31. br. 4, str. 439-458.

Mattox, J. M., *St. Augustine and the Theory of Just War*, 2006., London – New York

Mršić Felbar, I.; Tolvajčić, D., *Teorija pravednog rata u kršćanskoj misli*, 2017., Filozofska istraživanja, vol. 37. no. 1, str. 49-58.

Nussbaum, A., *Just War: A legal concept?*, Michigan Law Review, 1943., vol. 42. no. 3, str. 453-479

Nussbaum, A., *The significance of Roman law in the history of international law*, University of Pennsylvania Law Review, 1952., vol. 100, no. 5, str. 678-687.

Orend B., *Just and Lawful Conduct in War: Reflections on Michael Walzer*, 2001., Law and Philosophy, vol. 20, no. 1, str. 1-30.

Perišić, P., *Preventivna samoobrana i međunarodno pravo*, 2014., Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 51, str. 509-525.

Phang, S.E., Spence I., Kelly D., Londey P., *Conflict in Ancient Greece and Rome: The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia*, 2016., str. 973.

Primoratz, I., *Michael Walzer's Just War Theory: Some Issues of Responsibility*, 2002., Ethical Theory and Moral Practice, vol. 5, no. 2, Pardoning Past Wrongs, str. 221-243.

Reichberg, G. M., *Thomas Aquinas between Just War and Pacifism*, The Journal of Religious Ethics, 2010., vol. 38. no. 2, str. 219-241.

Rojas-Orozco, C., *Jus Post Bellum: A Normative Framework for the Transition from Armed Conflict to Peace*, 2021., International Law and Transition to Peace in Colombia: Assessing Jus Post Bellum in Practice, Brill, str. 23-52.

Rusan Novokmet, R., *Upotreba oružane sile kao odgovora na terorističke napade u kontekstu prava na samoobranu*, 2018., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 68 no. 3-4, str. 587-613.

Sanangelo, F., *The fetials and their "ius"*, Bulletin of the Institute of Classical Studies, 2008., vol. 51, str. 63-93., str. 92.

Seršić, M., *Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana*, 2007., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 57 No. 2, str. 271-290., str. 271.

Shek-Vugrovečki, T., *Svećenička udruženja u starom Rimu*, Latina et Graeca, 1990., vol. 1. no. 35., str. 99-102., str. 101

Simeunović, B., *Distinkcija jus ad bellum i jus in bello unutar teorije pravednog rata: nastanak i važnost*, 2018., Prolegomena: Časopis za filozofiju, vol. 17. no. 2, str. 173-190.

Stahn, C., *Just Peace After Conflict: Jus Post Bellum and the Justice of Peace: An Introduction*, Oxford University Press, 2020.

Vukšić, T., *Odnos Rimske države prema kršćanstvu u IV. stoljeću. Od progona preko tolerancije i slobode do državne vjere*, 2014., Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja, vol. 18 no. 2, str. 277-301.

PROPISI

Povelja Ujedinjenih naroda, Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 15/1993.